

Van erkenning naar herstel: concrete
eisen aan de Nederlandse regering
voor structurele verandering,
herstelrechtvaardigheid,
zeggenschap van nazaten en
betrokken gemeenschappen, en een
overheid die verantwoordelijkheid
neemt voor de doorwerking van het
Nederlandse koloniale en
slavernijverleden.

Nationale Route naar Herstel

Oproep van het Zwart Manifest

12 oktober 2026

Inleiding

Met dit adviesrapport roepen de initiatiefnemers van het Zwart Manifest de Rijksoverheid op om de Nationale Route naar Herstel, [aangekondigd door minister-president Rob Jetten op 1 juli 2026](#), concreet vorm te geven. Vanuit de diepgewortelde expertise, kennis en ervaringen van nazaten van tot slaaf gemaakten formuleren wij, met hulp van Zwarte professionals, concrete eisen en maatregelen voor de verschillende ministeries. Hiermee geven wij richting aan een Nationale Route naar Herstel die niet blijft steken in erkenning, maar daadwerkelijk leidt tot herstel en structurele verandering.

Van erkenning naar herstel

Vijf jaar geleden overhandigden wij [het Zwart Manifest](#) aan de Nederlandse overheid, met concrete voorstellen om institutioneel anti-Zwart racisme tegen te gaan en Zwarte emancipatie te bevorderen. Inmiddels gebruiken vijf ministeries het Zwart Manifest als uitgangspunt voor de ontwikkeling van antidiscriminatiebeleid. Dat is een belangrijke stap. Ook is de afgelopen jaren meer ruimte ontstaan voor erkenning van het slavernijverleden en is de aandacht voor het aanpakken van racisme en discriminatie toegenomen. Tegelijkertijd wordt deze erkenning nog onvoldoende vertaald naar duurzame verbeteringen in de sociale, culturele en economische positie van Zwarte Nederlanders. De strijd tegen anti-Zwart racisme, voor Zwarte emancipatie en voor gelijke kansen vraagt om meer dan symbolische erkenning, incidentele projecten en investeringen in bewustwording. Er zijn concrete en structurele herstelmaatregelen nodig die de gevolgen van het slavernijverleden en de doorwerking daarvan in de huidige samenleving aanpakken.

In september 2021 nam de Tweede Kamer de [motie-Jetten c.s](#) aan, waarin de regering werd verzocht om in het herdenkingsjaar 2023 excuses aan te bieden voor de rol die Nederland heeft gespeeld in het slavernijverleden. [In december 2022 bood voormalig minister-president Rutte namens de Nederlandse regering excuses aan](#). Een jaar later volgden de [excuses van koning Willem-Alexander](#), die op 1 juli 2023 namens het Koninklijk Huis zijn excuses uitsprak en om vergiffenis vroeg. Daarmee werd op het niveau van zowel de regering als het Koninklijk Huis verantwoordelijkheid erkend. Deze erkenning staat niet op zichzelf.

Internationaal wordt de urgentie van herstel steeds breder gedragen. In 2001 erkenden staten in de [Durban Declaration and Programme of Action](#) dat slavernij en de slavenhandel misdaden tegen de menselijkheid zijn en dat de gevolgen ervan tot op heden doorwerken. In 2014 namen de CARICOM-landen het [Ten Point Plan for Reparatory Justice](#) aan, met concrete voorstellen die uiteenlopen van formele excuses, repatriëring en schuldverlichting tot gezondheid, onderwijs en culturele ontwikkeling. In 2026 is een [herziene versie](#) van dit plan aangenomen. Op 25 maart 2026 nam de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een door Ghana aangevoerde [resolutie](#) aan waarin de handel in tot slaaf gemaakte Afrikanen en de raciale slavernij van Afrikanen worden aangemerkt als 'the gravest crime against humanity'. De resolutie benadrukt ook de blijvende gevolgen van dit historische onrecht en het belang van herstel.

Een geloofwaardige Nationale Route naar Herstel moet aansluiten bij deze internationale ontwikkelingen en erkenning vertalen naar concrete maatregelen voor herstel en structurele verandering.

Het recent gepresenteerde [onderzoek naar de rol van het Huis Oranje-Nassau](#) in het koloniale en slavernijverleden verdiept het inzicht in de historische verantwoordelijkheid van Nederland. Het onderzoek bevestigt wat nazaten van tot slaaf gemaakten en generaties antikoloniale en antiracistische bewegingen al decennialang onder de aandacht brengen: het Huis Oranje-Nassau was eeuwenlang actief betrokken bij het kolonialisme, waaronder de trans-Atlantische slavernij. De Oranjes verleenden politieke en symbolische legitimiteit aan het koloniale systeem, steunden koloniale oorlogvoering en gewelddadige onderdrukking en profiteerden langdurig van koloniale belangen.

In een [reactie bij Caribisch Netwerk van de NTR](#) hebben de initiatiefnemers van het Zwart Manifest benadrukt dat dit onderzoek moet bijdragen aan een Nationale Route naar Herstel voor nazaten van tot slaaf gemaakten. De historische betrokkenheid van het Huis Oranje-Nassau onderstreept dat erkenning niet kan worden losgekoppeld van verantwoordelijkheid. Excuses krijgen pas betekenis wanneer zij gepaard gaan met concrete maatregelen die de gevolgen van het aangedane onrecht aanpakken. De geschiedenis vraagt niet alleen om erkenning van wat er is gebeurd, maar ook om verantwoordelijkheid voor de wijze waarop de gevolgen ervan doorwerken in het heden.

Het [rapport van het Adviescollege Dialooggroep Slavernijverleden](#) benadrukte eveneens dat erkenning, excuses en herstel met elkaar verbonden zijn. Hoewel op het gebied van erkenning en excuses belangrijke stappen zijn gezet, is daadwerkelijk herstel tot op heden uitgebleven. De Nationale Route naar Herstel richt zich op de doorwerking van de trans-Atlantische slavenhandel en slavernij, en de daarmee samenhangende koloniale geschiedenis, in Nederland, Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Deze afbakening doet niets af aan de noodzaak om ook de koloniale geschiedenis en de doorwerking van slavernij in andere delen van de wereld, waaronder de voormalige Nederlandse koloniën in Azië, te erkennen en aan herstel te werken. Ook die geschiedenis verdient een eigen, volwaardig proces.

Voor de Inheemse en Marrongemeenschappen in Suriname is afgesproken dat gesprekken over erkenning, herstel en de doorwerking van het koloniale verleden afzonderlijk met hun vertegenwoordigers worden gevoerd. Deze afspraak is gemaakt naar aanleiding van het gesprek dat op 28 juni 2026, op initiatief van het Zwart Manifest, plaatsvond met minister-president Jetten. Tijdens dit gesprek is een vervolgspraak toegezegd met vertegenwoordigers van de Marron- en Inheemse gemeenschappen, onder wie Hoofd Kabiten Ma Magda Boodoe namens de Marrongemeenschap en Sherlien Sanches van het Inheems Kenniscentrum Internationaal. Deze gesprekken moeten ruimte bieden om vanuit de eigen geschiedenis, ervaringen en herstelopgaven van de Inheemse en Marrongemeenschappen te bepalen wat erkenning en herstel betekenen en welke vervolgstappen nodig zijn. Vervolgstappen worden, waar nodig, separaat opgepakt met de Inheemse- en Marrongemeenschappen.

Van toezegging naar uitvoering

Op 1 juli 2026 kondigde minister-president Jetten de Nationale Route naar Herstel aan. Daarmee ligt er een politieke opdracht om de stap te zetten van erkenning en excuses naar daadwerkelijk herstel. Die toezegging vraagt om concrete uitwerking in beleid en uitvoering. De Nationale Route moet leiden tot maatregelen die de gevolgen en doorwerking van het slavernijverleden aanpakken, tot structurele investeringen en tot duidelijke afspraken over verantwoordelijkheid, uitvoering en zeggenschap.

We bouwen voort op de verschillende brieven en aanbevelingen van [het Landelijk Platform Slavernijverleden \(LPS\)](#), waaronder de oproepen tot wettelijke verankering van de excuses en tot het structureel vormgeven van Reparatory Justice en Transformatieve Rechtvaardigheid. Deze aanbevelingen bieden belangrijke aanknopingspunten om de stap van erkenning naar daadwerkelijk herstel te zetten.

De afgelopen decennia zijn tal van onderzoeken en rapporten verschenen over het koloniale verleden en het slavernijverleden. De kennis en inzichten die daaruit zijn voortgekomen, hebben echter nog onvoldoende geleid tot concrete maatregelen en structurele verandering. Met dit rapport wil het Zwart Manifest hierin een trendbreuk bewerkstelligen.

Vijf jaar na de aanbieding van het Zwart Manifest aan de Nederlandse overheid zetten we met dit rapport een volgende stap. Waar het Zwart Manifest concrete voorstellen deed voor het bestrijden van anti-Zwartracisme en discriminatie, bouwen we nu voort op de ontwikkelingen van de afgelopen jaren en op de toezegging van de minister-president om te komen tot een Nationale Route naar Herstel. Dit rapport is geen nieuwe inventarisatie van het probleem, maar maakt concreet welke stappen volgens de Zwarte gemeenschappen nodig zijn om van erkenning naar herstel te komen.

Per ministerie formuleren we onderbouwde eisen en aanbevelingen die aansluiten bij de verantwoordelijkheden en mogelijkheden van de verschillende departementen. Deze zijn gericht op concrete beleidsmaatregelen en uitvoerbare vervolgstappen waarmee de gevolgen en doorwerking van het koloniale en slavernijverleden kunnen worden aangepakt en herstel daadwerkelijk vorm kan krijgen.

We doen een dringend beroep op de minister-president en de Nederlandse regering om de Nationale Route naar Herstel daadwerkelijk vorm te geven. Een route die niet blijft steken in symbolische erkenning, maar leidt tot structurele verandering, het tegengaan van anti-Zwartracisme en discriminatie, het verbeteren van de maatschappelijke positie van Zwarte-Nederlanders en het herstellen van schade die generaties lang is doorgegeven.

We bieden aan om samen met de betrokken gemeenschappen, Zwarte maatschappelijke organisaties en professionals de Nationale Route naar Herstel verder vorm te geven en te komen tot concrete afspraken over uitvoering, middelen, zeggenschap en verantwoording.

Rijksbrede voorwaarden voor herstel

Naast de eisen en maatregelen per ministerie zijn drie Rijksbrede voorwaarden noodzakelijk om de Nationale Route daadwerkelijk te realiseren. Herstel vraagt om een langdurige, samenhangende inzet van de overheid én om een fundamenteel andere manier van werken. De overheid kan de gevolgen van het koloniale en slavernijverleden niet aanpakken door uitsluitend voort te bouwen op bestaande structuren en werkwijzen die eraan hebben bijgedragen dat de kennis, ervaringen en belangen van nazaten en betrokken gemeenschappen onvoldoende zijn meegenomen. De Rijksoverheid moet daarom niet alleen concrete herstelmaatregelen treffen, maar ook haar eigen werkwijzen en machtsverhoudingen kritisch toetsen en veranderen. Dat betekent onder meer structurele tegenspraak organiseren, de expertise van nazaten en betrokken gemeenschappen volwaardig betrekken en hun daadwerkelijke zeggenschap over herstel waarborgen.

1. Ontwikkel een nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering

De Nationale Route naar Herstel vraagt om een samenhangende, meerjarige aanpak die verder gaat dan afzonderlijke maatregelen, tijdelijke projecten en de inzet van individuele departementen. Ontwikkel daarom een nationaal Deltaplan dat de verschillende vormen van herstel en structurele verandering met elkaar verbindt en vertaalt naar concrete doelen, maatregelen, verantwoordelijkheden, middelen en toetsbare resultaten.

Het Deltaplan moet duidelijk maken welke stappen de overheid zet, wie waarvoor verantwoordelijk is, welke middelen daarvoor beschikbaar zijn en op welke momenten de voortgang wordt geëvalueerd en bijgestuurd. Zo wordt voorkomen dat verantwoordelijkheden versnipperd raken, maatregelen los van elkaar worden uitgevoerd of herstel afhankelijk blijft van incidentele inzet. Wij zijn ons ervan bewust dat departementen niet allemaal dezelfde rol of sturingsmogelijkheden hebben. Wij spreken departementen aan op hun eigen verantwoordelijkheid en op de mogelijkheden die zij hebben om verandering te realiseren, bijvoorbeeld via wet- en regelgeving, financiering, toezicht, uitvoering, kennisontwikkeling of afspraken met andere partijen. Het ministerie van Algemene Zaken (AZ) borgt de politieke regie en de samenhang tussen de betrokken bewindspersonen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) voert de Rijksbrede coördinatie van de Nationale Route naar Herstel.

2. Bundel beschikbare middelen in één nationaal herstelfonds

Breng de middelen die door verschillende ministeries en landelijke fondsen beschikbaar worden gesteld voor herstel, emancipatie en het tegengaan van de doorwerking van het slavernijverleden samen in één nationaal herstelfonds. Het fonds moet structureel worden gefinancierd en onder zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen worden ingericht, zodat middelen doelgericht, samenhangend en op basis van gezamenlijk vastgestelde herstelopgaven kunnen worden ingezet.

Er moet ruimte komen voor initiatieven vanuit de gemeenschappen zelf, waaronder onderzoek, kennisontwikkeling, mondelinge geschiedschrijving, journalistiek, documentaires en archivering. Deze initiatieven mogen niet afhankelijk zijn van bestaande instellingen om hun plannen te ontwikkelen of middelen te verkrijgen. Ook voor andere onderdelen van de Route moet structurele financiering beschikbaar zijn. De financiële inzet moet transparant zijn: per onderdeel moet duidelijk zijn hoeveel middelen beschikbaar zijn, waar deze vandaan komen en waaraan zij worden besteed.

3. Veranker zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen

Herstel moet worden ontwikkeld en uitgevoerd mét nazaten en betrokken gemeenschappen, vanuit hun behoeften, kennis en ervaringen. Zij moeten niet alleen worden geraadpleegd, maar daadwerkelijk invloed hebben op prioriteiten, besluitvorming, middelen, uitvoering en evaluatie. Dat vraagt om gelijkwaardig partnerschap, vanaf de ontwikkeling van beleid tot en met de beoordeling van de resultaten. De overheid moet daarin een faciliterende en ondersteunende rol vervullen en ruimte bieden aan de eigen kracht, kennis en initiatieven van gemeenschappen. Hun inbreng moet eerlijk worden vergoed en selectie-, aanbestedings- en financieringsprocedures mogen hun initiatieven niet onnodig uitsluiten. Zeggenschap moet structureel zijn verankerd en mag niet afhangen van tijdelijke overlegstructuren of individuele ambtenaren.

De verdere uitwerking van deze voorwaarden staat in het hoofdstuk '[Rijksbrede aanpak](#)'. Daarin wordt beschreven hoe verantwoordelijkheden worden belegd, doelen en termijnen worden vastgelegd, structurele middelen worden georganiseerd, voortgang toetsbaar wordt gemaakt en zeggenschap wordt verankerd.

Leeswijzer

Dit adviesrapport is opgebouwd rond de verschillende verantwoordelijkheden van de Nederlandse ministeries. Per ministerie beschrijven we de belangrijkste opgaven in het kader van de Nationale Route naar Herstel en formuleren we concrete eisen en onderbouwde maatregelen. De eisen sluiten aan bij de verantwoordelijkheden en beleidsterreinen van de verschillende departementen. Waar relevant maken we onderscheid tussen maatregelen die op korte termijn kunnen worden ingezet en maatregelen die structurele verandering en langjarige inzet vragen. De aanbevelingen moeten niet als losstaande maatregelen worden gelezen. De gevolgen en doorwerking van het koloniale en slavernijverleden raken verschillende beleidsterreinen en vragen daarom om samenhang en samenwerking tussen ministeries. De Nationale Route naar Herstel vraagt om Rijksbrede regie, heldere verantwoordelijkheden, structurele financiering en zeggenschap van de betrokken gemeenschappen. Het rapport biedt daarmee per ministerie concrete aanknopingspunten voor beleid en uitvoering. Samen vormen de concrete maatregelen de inhoudelijke basis voor een Nationale Route naar Herstel die leidt van erkenning en excuses naar daadwerkelijk herstel.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Rijksbrede voorwaarden voor herstel	4
Leeswijzer	6
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	9
1. Ontwikkel een nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering	10
2. Richt een structureel en rechtvaardig fonds voor maatschappelijke initiatieven in... 11	
3. Maak structurele verandering onderdeel van de Nationale Route naar Herstel	14
4. Veranker zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen	15
5. Geef 1 juli een formele nationale status	16
6. Maak van 1 juli een jaarlijks verantwoordingsmoment voor de Nationale Route naar Herstel	17
7. Neem de Rijksbrede regie op de Nationale Route naar Herstel	18
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	19
1. Veranker het koloniale en slavernijverleden in alle onderwijssectoren en pak uitsluiting en dehumanisering in lesmethoden aan	21
2. Pak structurele ongelijkheid in studiesucces en doorstroom in het vervolgonderwijs aan	23
3. Versterk de kennisinfrastructuur en geef gemeenschappen zeggenschap over onderzoek naar het slavernijverleden	24
4. Borg publieke toegankelijkheid van erfgoed en investeer structureel in culturele infrastructuur	26
5. Herstel de culturele infrastructuur en versterk gelijkwaardige toegang tot middelen, programmering en besluitvorming	28
6. Borg journalistiek en media als onafhankelijke, pluriforme en duurzame infrastructuur voor herstel en collectief geheugen	30
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid	32
1. Breng de sociaaleconomische en maatschappelijke doorwerking van het slavernijverleden structureel in kaart	35
2. Maak sociaaleconomisch herstel en het doorbreken van intergenerationele ongelijkheid onderdeel van de SZW-portefeuille	37
3. Pak discriminatie en anti-Zwart racisme structureel aan in arbeidsmarkt, beleid en uitvoering	40
4. Maak sociale zekerheid en publieke uitvoering onderdeel van de herstelopgave	42

5. Veranker gelijkwaardigheid en herstel in het beleid rond inburgering, integratie, participatie en samenleven.....	43
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.....	44
1. Maak gezondheidsherstel en het doorbreken van structurele gezondheidsongelijkheid onderdeel van de VWS-portefeuille.....	46
2. Investeer structureel in welzijn, sociale infrastructuur en gemeenschapskracht.....	48
3. Maak jeugd en intergenerationeel herstel een structureel onderdeel van de Nationale Route naar Herstel	50
4. Pak anti-Zwart racisme, discriminatie en ongelijke toegang structureel aan in zorg, welzijn en sport	52
Ministerie van Justitie en Veiligheid.....	54
1. Maak de doorwerking van anti-Zwart racisme in de rechtsstaat zichtbaar en toetsbaar	56
2. Garandeer gelijke rechtshandhaving en effectieve verantwoording van wetshandhavers	58
3. Onderzoek en doorbreek ongelijke behandeling in de gehele strafrechtketen	60
4. Versterk de rechtsbescherming en het herstel van mensen en gemeenschappen die racisme ervaren.....	62
Rijksbrede aanpak	64
Nawoord.....	66

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) is verantwoordelijk voor onder meer de bescherming van grondrechten, de aanpak van discriminatie en racisme, het functioneren van het openbaar bestuur en de relaties binnen het Koninkrijk. Daarmee heeft BZK een bijzondere verantwoordelijkheid om de stap van erkenning en excuses naar structureel herstel te coördineren. De Nationale Route naar Herstel raakt niet alleen afzonderlijke beleidsterreinen, maar stelt ook eisen aan de manier waarop de Rijksoverheid zelf functioneert, verantwoordelijkheid neemt en omgaat met de doorwerking van het slavernijverleden.

De Route kan niet worden uitgevoerd als een verzameling losse projecten van afzonderlijke ministeries. Daarvoor zijn Rijksbrede regie en samenhang nodig, met duidelijke doelen, verantwoordelijkheden, structurele financiering, voldoende uitvoeringscapaciteit en onafhankelijke monitoring. Ook moet de zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen structureel worden georganiseerd, zodat zij daadwerkelijk invloed hebben op de koers, uitvoering en beoordeling van de Route.

BZK moet daarom de Rijksbrede coördinatie voeren en niet alleen maatregelen nemen binnen het eigen beleidsterrein. Het ministerie moet bewaken dat departementale maatregelen bijdragen aan één samenhangende aanpak, dat ministeries hun verantwoordelijkheden nakomen en dat knelpunten in de uitvoering worden aangepakt. Dat vraagt onder meer om wettelijke verankering van nationale erkenning, de ontwikkeling van een meerjarig Deltaplan voor herstel en structurele verandering, het mogelijk maken van een nationaal herstelfonds en een Rijksbrede aanpak van institutioneel racisme en discriminatie. Daarbij moet BZK ook zorgen voor structurele zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen en voor transparante verantwoording over de voortgang en resultaten.

Door de coördinatie bij BZK te beleggen, wordt herstel niet afhankelijk van de prioriteiten of inzet van afzonderlijke ministeries, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het kabinet, met duidelijke regie en aanspreekbaarheid.

Vanuit de verantwoordelijkheden van BZK zijn zeven samenhangende eisen geformuleerd.

1. [Ontwikkel een nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering](#)
2. [Richt een structureel en rechtvaardig fonds voor maatschappelijke initiatieven in](#)
3. [Maak structurele verandering onderdeel van de Nationale Route naar Herstel](#)
4. [Veranker zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen](#)
5. [Geef 1 juli een formele nationale status](#)
6. [Maak van 1 juli een jaarlijks verantwoordingsmoment voor de Nationale Route naar Herstel](#)
7. [Neem de Rijksbrede regie op de Nationale Route naar Herstel](#)

1. Ontwikkel een nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering

Een Nationale Route naar Herstel heeft meer nodig dan afzonderlijke beleidsmaatregelen. De gevolgen van het koloniale en slavernijverleden werken door op verschillende terreinen en vragen daarom om een samenhangende aanpak over meerdere kabinetten en begrotingsperiodes heen.

Zwart Manifest pleit daarom voor een nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering. Het Deltaplan vertaalt de Nationale Route naar Herstel naar concrete langetermijndoelen, maatregelen, verantwoordelijkheden en financiële middelen. Het Deltaplan moet voorkomen dat herstel opnieuw wordt opgeknipt in tijdelijke programma's en losse projecten. Per doel moet duidelijk zijn welk ministerie verantwoordelijk is, welke resultaten moeten worden bereikt, binnen welke termijn en hoe wordt vastgesteld of die resultaten daadwerkelijk zijn bereikt.

Voor de Rijksbrede regie en voortgang stelt Zwart Manifest de aanstelling van een deltacommissaris voor herstel en structurele verandering voor, met een duidelijk mandaat om de uitvoering over ministeries heen te coördineren en de voortgang te bewaken. Deze functie moet worden ingebed in een governancestructuur waarin nazaten en betrokken gemeenschappen structureel vertegenwoordigd zijn en daadwerkelijk invloed hebben op de prioriteiten, ontwikkeling, uitvoering en beoordeling van het Deltaplan. Hun betrokkenheid mag niet beperkt blijven tot advisering. Het Deltaplan vereist daarnaast een structurele uitvoeringsorganisatie met een helder mandaat, voldoende capaciteit en een eigen uitvoeringsbudget.

De kennis over het koloniale slavernijverleden en de doorwerkingen daarvan is de afgelopen jaren sterk uitgebreid. De KNAW publiceerde in 2024 de [Kennisagenda 2025–2035 over het Nederlandse koloniale slavernijverleden en de doorwerkingen daarvan](#). De volgende stap is om bestaande kennis structureel te verbinden aan beleid, uitvoering en verantwoording.

Concrete eis:

BZK voert de Rijksbrede regie op de Nationale Route naar Herstel als meerjarig Deltaplan voor herstel en structurele verandering. BZK zorgt dat per beleidsterrein concrete doelen, verantwoordelijkheden, meerjarige middelen en termijnen worden vastgesteld, bewaakt de voortgang en zorgt voor onafhankelijke monitoring, jaarlijkse openbare rapportage en tijdige bijsturing.

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een meerjarig Nationaal Deltaplan voor herstel en structurele verandering.
- Formuleer concrete doelen en meetbare resultaten per beleidsterrein.
- Wijs per doel een verantwoordelijk ministerie aan.
- Koppel aan ieder doel een meerjarige financiële inzet.
- Neem maatregelen op voor zowel herstel als het tegengaan van structurele discriminatie en racisme.
- Gebruik bestaande onderzoeken en kennisagenda's als inhoudelijke basis.
- Laat BZK via een interdepartementale stuurgroep periodiek de voortgang van de Nationale Route naar Herstel monitoren en waar nodig bijsturen.
- Rapporteer jaarlijks over de voortgang in de Voortgangsbrief Slavernijverleden.
- Gebruik de jaarlijkse rapportage rond 1 juli om de uitvoering bij te sturen.

2. Richt een structureel en rechtvaardig fonds voor maatschappelijke initiatieven in

De Nationale Route naar Herstel vraagt om structurele middelen voor maatschappelijke initiatieven die bijdragen aan heling en herstel, met nazaten voorop. Het huidige Subsidieprogramma Maatschappelijke initiatieven trans-Atlantisch slavernijverleden (SUMS) kan daarin een belangrijke rol spelen, maar is niet hetzelfde als een herstelfonds. SUMS richt zich op bewustwording, verwerking, erkenning en de doorwerking van het slavernijverleden. Een nationaal herstelfonds moet een andere en aanvullende functie krijgen: het moet gemeenschappen daadwerkelijk in staat stellen om zelf invulling te geven aan herstel en initiatieven te ontwikkelen die bijdragen aan duurzame verandering binnen die gemeenschappen.

Richt een nationaal herstelfonds in

Er is een afzonderlijk en structureel nationaal fonds voor heling en herstel nodig. Dit fonds moet een belangrijk onderdeel worden van de Nationale Route naar Herstel en meerjarig en structureel financieel worden geborgd. Het uitgangspunt is dat herstel niet alleen iets is wat de overheid vóór gemeenschappen doet, maar dat betrokken gemeenschappen zelf de ruimte, middelen en zeggenschap krijgen om vorm te geven aan wat voor hen heling en herstel betekent.

Het fonds moet daarom niet worden ingericht als een reguliere (project)subsidie waarbij de overheid vooraf bepaalt welke activiteiten subsidiabel zijn. Het moet ruimte bieden voor initiatieven die vanuit de betrokken gemeenschappen zelf worden ontwikkeld en die bijdragen aan herstel op sociaal, economisch, cultureel, juridisch, psychologisch en maatschappelijk niveau. De kern is dat het gaat om langjarige trajecten en om vormen van herstel waarvan de opbrengst niet altijd binnen één subsidieperiode of in traditionele projectindicatoren zichtbaar wordt.

De gemeente Amsterdam heeft middelen vrijgemaakt voor een toekomstgericht fonds in eigen beheer waarmee nazaten zelf kunnen bepalen welke projecten bijdragen aan heling en herstel. Dit biedt een relevant voorbeeld van een financieringsmodel waarin zeggenschap bij de betrokken gemeenschap wordt gelegd. De Nationale Route naar Herstel moet een vergelijkbare structurele voorziening krijgen, met een schaal en looptijd die passen bij de verantwoordelijkheid van de Nederlandse staat en de omvang van de doorwerking van het slavernijverleden.

De omvang en looptijd van het fonds moeten vooraf worden vastgesteld en mogen niet afhankelijk zijn van jaarlijkse politieke besluitvorming. Er moet worden uitgegaan van een meerjarige horizon, vergelijkbaar met de langjarige inzet die lokaal wordt voorzien zoals het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid in 20 gebieden in Nederland. Het fonds moet bovendien beschikbaar zijn voor gemeenschappen in het gehele Koninkrijk en recht doen aan de verschillende historische contexten en behoeften.

De governance van het herstelfonds moet wezenlijk anders zijn dan die van een reguliere overheidssubsidieregeling. Het fonds moet in gelijkwaardig partnerschap met nazaten en betrokken gemeenschappen worden ontwikkeld. Hun zeggenschap over de prioriteiten, vormgeving, toekenning van middelen en de evaluatie moet formeel worden vastgelegd.

De overheid stelt daarvoor samen met de gemeenschappen de randvoorwaarden en bewaakt de publieke verantwoording. De overheid bepaalt niet eenzijdig wat herstel inhoudt of welke initiatieven daarvoor in aanmerking komen.

Rechtvaardige financiering betekent niet alleen dat er middelen beschikbaar zijn, maar ook dat verschillende gemeenschappen en organisaties daadwerkelijk toegang hebben tot die middelen. Het fonds moet daarom laagdrempelig toegankelijk zijn voor grassrootsorganisaties en gemeenschappen die niet beschikken over een professionele subsidie-infrastructuur. Aanvraag-, beoordelings- en verantwoordingsprocedures moeten rekening houden met en ondersteuning bieden aan verschillen in organisatiekracht en capaciteit en mogen deze verschillen niet verder versterken.

Het fonds moet werken met een beperkt aantal gezamenlijke langetermijndoelen, waarbij ruimte blijft voor verschillende vormen van herstel. Jaarlijks wordt openbaar gemaakt welke middelen beschikbaar zijn gesteld, welke initiatieven zijn ondersteund en welke resultaten zijn bereikt. Onafhankelijke evaluatie moet periodiek inzicht geven in de maatschappelijke effecten van het fonds en in de vraag of de middelen daadwerkelijk bijdragen aan heling en herstel.

Versterk het huidige fonds

Zolang het huidige SUMS bestaat, moet de inrichting ervan worden verbeterd. Het fonds is op dit moment nog niet structureel verankerd. Daardoor blijft de ondersteuning van maatschappelijke initiatieven afhankelijk van tijdelijke politieke en beleidsmatige keuzes, terwijl de opgaven waarop het fonds zich richt een blijvend karakter hebben. Structurele financiering maakt het mogelijk om kennis en expertise op te bouwen, duurzame samenwerkingen aan te gaan en langdurig impact te maken.

Een structureel fonds moet bovendien recht doen aan de verschillende uitgangspunten van organisaties. Bij de eerste aanvraagronde in mei 2026 bepaalde een notariële loting de behandelvolgorde van aanvragen. Een willekeurige trekking is echter niet automatisch een inhoudelijk eerlijke selectie. De positie in de loting kan bepalen of een aanvraag binnen het beschikbare subsidiebudget überhaupt inhoudelijk werd beoordeeld. Daarmee woog een willekeurige uitkomst feitelijk zwaarder dan de inhoudelijke kwaliteit en maatschappelijke betekenis van een initiatief. Dat staat op gespannen voet met een regeling waarin juist maatschappelijke betekenis, bereik, impact, duurzame werking en samenwerking met grassrootsorganisaties als relevante criteria zijn opgenomen.

Verder moet BZK inzichtelijk maken op basis van welke juridische en beleidsmatige afweging is gekozen voor loting. In de toelichting op de wijzigingsregeling stelt BZK zelf dat loting als methode voor het bepalen van de behandelvolgorde niet expliciet wordt genoemd in artikel 8 van het Kaderbesluit BZK-subsidies. De systematiek moet daarom worden herbeoordeeld op zorgvuldigheid, evenredigheid en toegankelijkheid.

Het huidige SUMS moet daarnaast duidelijker worden verbonden aan maatschappelijke resultaten. Vooraf moet worden vastgesteld wat de ondersteuning van maatschappelijke initiatieven moet opleveren. Daarbij kan worden gekeken naar het versterken van maatschappelijke infrastructuur, kennis en bewustwording, het ondersteunen van verwerking en erkenning en het versterken van de positie van Zwarte organisaties. De inzet van middelen, de ondersteunde initiatieven en de maatschappelijke resultaten moeten periodiek onafhankelijk worden geëvalueerd.

Concrete eis:

Ontwikkel naast het huidige SUMS, een structureel Nationaal Herstelfonds voor heling en herstel als onderdeel van de Nationale Route naar Herstel. Het fonds krijgt een meerjarige financiële en juridische basis en wordt ingericht in gelijkwaardig partnerschap met de betrokken gemeenschappen. Nazaten krijgen daadwerkelijke zeggenschap over de prioriteiten, inrichting, toekenning en evaluatie van middelen. Het fonds biedt ruimte voor langjarige en uiteenlopende vormen van herstel en wordt onafhankelijk geëvalueerd op maatschappelijke opbrengsten.

Tegelijkertijd herziet BZK het huidige SUMS op de inrichting, toegankelijkheid en maatschappelijke doelstellingen. BZK herziet de lotings- en beoordelingssystematiek, vergroot de toegankelijkheid voor grassrootsorganisaties en maakt de maatschappelijke doelstellingen en resultaten van de regeling expliciet. Er wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen financiering voor bewustwording, verwerking en erkenning enerzijds en structurele financiering voor heling en herstel anderzijds.

Concrete maatregelen:

Richt een afzonderlijk en structureel Nationaal Herstelfonds voor heling en herstel in, naast het huidige SUMS.

- Leg de omvang, looptijd en financiële basis van het fonds meerjarig vast, zodat de financiering niet afhankelijk is van jaarlijkse politieke besluitvorming.
- Ontwikkel het fonds in gelijkwaardig partnerschap met nazaten en betrokken gemeenschappen en leg hun zeggenschap over prioriteiten, toekenning en evaluatie formeel vast.
- Maak financiering mogelijk voor langjarige initiatieven op sociaal, economisch, cultureel, juridisch, psychologisch en maatschappelijk gebied.
- Zorg voor laagdrempelige toegang voor grassrootsorganisaties en gemeenschappen die niet beschikken over een professionele subsidie-infrastructuur.
- Laat het fonds periodiek onafhankelijk evalueren op maatschappelijke effecten en de bijdrage aan heling en herstel.

Versterk het huidige SUMS

- Herzien de huidige lotings- en beoordelingssystematiek en beoordeel deze op zorgvuldigheid, evenredigheid en toegankelijkheid.
- Maak inzichtelijk op welke juridische en beleidsmatige grondslag de lotingssystematiek is gebaseerd.
- Maak vooraf duidelijk welke maatschappelijke resultaten SUMS moet opleveren en hoe deze worden gemeten.
- Evalueer periodiek onafhankelijk welke maatschappelijke resultaten met de beschikbare middelen worden bereikt.
- Maak in beleid en financiering een helder onderscheid tussen bewustwording, verwerking en erkenning enerzijds en structurele financiering voor heling en herstel anderzijds.

3. Maak structurele verandering onderdeel van de Nationale Route naar Herstel

Herstel is niet alleen het erkennen van het verleden of het financieren van maatschappelijke initiatieven. Het vraagt ook om het aanpakken van de structuren en instituties waarin ongelijkheid en discriminatie zich vandaag de dag kunnen voortzetten.

BZK heeft hierin een bijzondere verantwoordelijkheid. Het ministerie is verantwoordelijk voor de aanpak van discriminatie en heeft een coördinerende rol binnen het Rijk. De Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme onderzocht onder meer discriminatie en racisme op de arbeidsmarkt, in het onderwijs, op de woningmarkt, in de zorg en binnen de overheid.

De ontwikkeling van de Discriminatietoets biedt hiervoor een concreet instrument. BZK heeft in 2026 aangekondigd de toepassing daarvan verder uit te breiden. De toets richt zich onder meer op beleidsprocessen en publieke dienstverlening en is bedoeld om risico's op discriminatie en ongelijke behandeling eerder zichtbaar te maken.

Voor de Nationale Route naar Herstel is het noodzakelijk om deze instrumenten niet als afzonderlijke antidiscriminatiemaatregelen te behandelen, maar als onderdeel van de bredere herstelopgave. Dat betekent dat beleid niet alleen vooraf op discriminatierisico's wordt getoetst, maar ook achteraf wordt onderzocht op daadwerkelijke effecten. De vraag moet zijn: welke groepen worden geraakt, welke verschillen ontstaan, welke patronen blijven bestaan en wat moet worden aangepast?

Daarnaast is het van belang dat ook de andere aanbevelingen van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme volledig worden overgenomen. De kennis en expertise van de Staatscommissie moet zorgvuldig verankerd en geborgd worden. Ook moet gezorgd worden voor de wettelijke verankering van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme met voldoende middelen en capaciteit.

Concrete eis:

BZK maakt het tegengaan van anti-Zwart racisme en institutionele discriminatie een expliciet onderdeel van de Nationale Route naar Herstel en zorgt voor structurele toetsing, monitoring en openbare verantwoording van de effecten van overheidsbeleid

Concrete maatregelen:

- Maak de aanpak van anti-Zwart racisme expliciet onderdeel van de Nationale Route naar Herstel.
- Veranker de Discriminatietoets structureel in relevante beleids- en uitvoeringsprocessen.
- Zorg dat de toets niet uitsluitend procedureel wordt toegepast, maar leidt tot daadwerkelijke aanpassing van beleid wanneer risico's worden vastgesteld.
- Ontwikkel per relevant beleidsterrein concrete indicatoren voor gelijke behandeling en maatschappelijke uitkomsten.
- Meet periodiek de effecten van beleid op verschillende groepen.
- Zorg voor onafhankelijke monitoring en publieke rapportage.
- Vertaal de aanbevelingen van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme naar concrete maatregelen, verantwoordelijkheden en termijnen.
- Borg de positie en onafhankelijkheid van de NCDR, zodat monitoring en signalering niet afhankelijk zijn van de bereidheid van afzonderlijke departementen.

4. Veranker zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen

De Nationale Route naar Herstel kan niet worden ontworpen en uitgevoerd zonder de mensen voor wie deze route bedoeld is. Zeggenschap is daarom geen aanvullend participatieonderdeel, maar een voorwaarde voor de legitimiteit en effectiviteit van de Route.

De Rijksoverheid heeft inmiddels erkend dat nazaten en betrokken organisaties gezamenlijk betrokken moeten zijn bij de bestemming van middelen rond het slavernijverleden. Minister-president Jetten heeft op 1 juli 2026 eveneens expliciet gesproken over samenwerking met grassrootsorganisaties en deskundigen uit de Zwarte gemeenschap en over een gezamenlijk vervolg van de Nationale Route naar Herstel. Dit moet worden vertaald naar structurele zeggenschap.

Zeggenschap betekent meer dan consultatie, inspraak of deelname aan een klankbordgroep. Het betekent dat nazaten en betrokken gemeenschappen daadwerkelijk invloed hebben op de prioriteiten van de Route naar Herstel, de inrichting van fondsen, de keuze van maatregelen en de beoordeling van resultaten. Verder moet er ruimte zijn voor verschillen binnen de gemeenschappen en voor verschillende historische en geografische contexten binnen het Koninkrijk. Een nationale route vraagt om een gedeeld kader, maar niet om één uniforme invulling van herstel. Hoe de Rijksoverheid deze zeggenschap structureel moet verankeren en organiseren, wordt uitgewerkt in het hoofdstuk [‘Rijksbrede aanpak’](#).

Concrete eis:

BZK verankert daadwerkelijke zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen in de governance van de Nationale Route naar Herstel, het Nationaal Herstelfonds en het Deltaplan. Participatie zonder invloed op besluitvorming volstaat niet.

Concrete maatregelen:

- Richt een structurele governance-structuur in voor de Nationale Route naar Herstel waarin nazaten en betrokken gemeenschappen een gelijkwaardige positie hebben.
- Leg vast op welke besluiten zij daadwerkelijk invloed hebben.
- Zorg voor zeggenschap over de prioriteiten van het Deltaplan en de inrichting van het Nationaal Herstelfonds.
- Betrek vertegenwoordigers van verschillende gemeenschappen en delen van het Koninkrijk.
- Zorg dat vertegenwoordiging transparant en periodiek hernieuwbaar is.
- Maak informatie over beleid, financiering en voortgang toegankelijk voor de betrokken gemeenschappen.
- Leg jaarlijks openbaar vast welke adviezen en voorstellen vanuit de gemeenschappen zijn overgenomen, welke niet en waarom.

5. Geef 1 juli een formele nationale status

Geef 1 juli binnen het Koninkrijk der Nederlanden een formele status als nationale herdenkings- en vieringsdag van de afschaffing van de slavernij en het slavernijverleden. Structurele nationale erkenning maakt zichtbaar dat deze geschiedenis onderdeel is van de gedeelde geschiedenis van het Koninkrijk en niet uitsluitend een geschiedenis is van nazaten van tot slaaf gemaakten. Bij deze nationale erkenning hoort een structurele en zichtbare betrokkenheid van de koning en de regering.

Minister-president Jetten heeft op 1 juli 2026 zelf aangekondigd dat 1 juli “nog steviger” moet worden verankerd als een werkelijk nationale herdenking en viering. Hij hees die dag de vlag bij het ministerie van Algemene Zaken en riep andere overheidsinstanties op hetzelfde te doen. Deze toezegging moet nu worden vertaald naar een formele en duurzame positie van 1 juli binnen de nationale kalender. De huidige Nationale Herdenking Slavernijverleden vindt jaarlijks op 1 juli in Amsterdam plaats. De Rijksoverheid erkent dat de Nederlandse betrokkenheid bij de slavernij diepe sporen heeft nagelaten binnen de samenleving van het Koninkrijk en Suriname.

Aruba heeft in 2026 1 juli formeel als nationale dag aangewezen. Nederland moet ten minste een vergelijkbare formele erkenning bieden en daarbij het bredere Koninkrijksverband als uitgangspunt nemen.

Een nationale status betekent meer dan een jaarlijkse herdenking in Amsterdam. De regering moet jaarlijks op het hoogste niveau vertegenwoordigd zijn bij de nationale herdenking en viering en ook in de andere landen en openbare lichamen van het Koninkrijk zichtbaar verantwoordelijkheid nemen voor deze geschiedenis.

BZK moet 30 juni en 1 juli structureel verankeren als nationale momenten van herdenking, erkenning en viering van het slavernijverleden en de afschaffing van de slavernij.

- 30 juni kan worden ingericht als moment van herdenking, rouw en reflectie, met de Nederlandse vlag halfstok.
- 1 juli is het moment van herdenking én viering. De Nederlandse vlag wordt in top gehesen. Hiermee wordt Ketikoti en de afschaffing van de slavernij landelijk zichtbaar gemarkeerd.

Concrete eis:

BZK geeft 1 juli een formele nationale status als herdenkings- en vieringsdag, verankert 30 juni en 1 juli in de nationale vlaginstructie en borgt structurele betrokkenheid van de regering en de koning. BZK neemt daarnaast het initiatief om toe te werken naar een landelijke vrije dag op 1 juli en geeft zelf het goede voorbeeld door 1 juli als vrije dag op te laten nemen in de CAO Rijk en zo ruimte te bieden aan rijksambtenaren om deel te nemen aan de herdenking en viering.

Concrete maatregelen:

- Geef 1 juli een formele nationale status als herdenkings- en vieringsdag van de afschaffing van de slavernij en het slavernijverleden.
- Veranker 30 juni en 1 juli in de nationale vlaginstructie, met een passend onderscheid tussen herdenking en viering.
- Borg jaarlijkse aanwezigheid van de regering en de koning bij de nationale herdenking en viering.
- Werk samen met Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba aan een passende en gelijkwaardige verankering binnen het Koninkrijk.
- Onderzoek de invoering van 1 juli als landelijke vrije dag.
- Geef als Rijksoverheid het goede voorbeeld door 1 juli als vrije dag op te nemen in de CAO Rijk en zo ruimte te bieden aan rijksambtenaren om deel te nemen aan de herdenking en viering.
- Zorg dat 1 juli niet alleen een moment van herdenking is, maar ook een jaarlijks moment waarop de regering publiek verantwoording aflegt over de voortgang van de Nationale

6. Maak van 1 juli een jaarlijks verantwoordingsmoment voor de Nationale Route naar Herstel

De uitspraak van minister-president Jetten dat “op 1 juli” wordt herdacht en de andere 364 dagen worden gehandeld, vraagt om een concrete vertaling in de manier waarop de overheid verantwoording aflegt. 1 juli moet daarom uitgroeien tot een jaarlijks publiek verantwoordingsmoment van de Nationale Route naar Herstel.

De regering rapporteert op of rond 1 juli over de voortgang van het Deltaplan: welke afspraken zijn uitgevoerd, welke doelen zijn bereikt, welke middelen zijn ingezet, waar resultaten achterblijven en welke maatregelen worden aangepast. Er moet niet alleen worden gerapporteerd over activiteiten en uitgegeven middelen. Het gaat om de vraag of maatregelen daadwerkelijk bijdragen aan herstel en structurele verandering.

Een openbaar dashboard kan deze voortgang inzichtelijk maken. Het dashboard bevat per maatregel minimaal de doelstelling, verantwoordelijke bewindspersoon of instantie, beschikbare middelen, planning, voortgang, bereikte resultaten en eventuele vertragingen.

De verantwoording moet bovendien worden opgesteld en beoordeeld met betrokken gemeenschappen. Daarmee wordt voorkomen dat de overheid uitsluitend zelf bepaalt of zij haar eigen doelstellingen heeft gehaald.

Concrete eis:

BZK maakt van 1 juli een jaarlijks openbaar verantwoordingsmoment van de Nationale Route naar Herstel en zorgt voor een onafhankelijk toetsbare rapportage over voortgang, resultaten, middelen en maatschappelijke effecten.

Concrete maatregelen:

- Stel een jaarlijkse voortgangsrapportage over de Nationale Route naar Herstel vast.
- Publiceer deze jaarlijks rond 1 juli.
- Ontwikkel een openbaar dashboard met doelen, maatregelen, middelen, verantwoordelijkheden, planning en resultaten.
- Rapporteer niet alleen over activiteiten, maar over maatschappelijke effecten en structurele verandering op sociaal, economisch en cultureel gebied.
- Laat de voortgang periodiek onafhankelijk beoordelen.
- Geef nazaten en betrokken gemeenschappen een formele rol bij de beoordeling van de voortgang en de vaststelling van noodzakelijke bijsturing.

7. Neem de Rijksbrede regie op de Nationale Route naar Herstel

De Nationale Route naar Herstel raakt vrijwel alle beleidsterreinen van de Rijksoverheid. Juist daarom mag de uitvoering niet afhankelijk worden van vrijwillige samenwerking tussen ministeries. BZK heeft vanwege haar verantwoordelijkheid voor openbaar bestuur, grondrechten, discriminatiebestrijding en Koninkrijksrelaties een logische positie om de Rijksbrede samenhang te coördineren.

Dat vraagt om meer dan coördinatie op papier. Er moet een duidelijke politieke en ambtelijke structuur komen waarin verantwoordelijkheden zijn belegd, besluiten kunnen worden genomen en voortgang kan worden afgedwongen. Verder moet er voldoende structurele financiële middelen en capaciteit worden vrijgemaakt.

De minister-president is politiek verantwoordelijk voor de Nationale Route naar Herstel als geheel. BZK moet zorgen voor de Rijksbrede infrastructuur waarmee die verantwoordelijkheid kan worden waargemaakt.

Concrete eis:

BZK neemt de Rijksbrede coördinerende verantwoordelijkheid voor de Nationale Route naar Herstel en zorgt voor een structurele governance, een meerjarig uitvoeringsprogramma, gezamenlijke verantwoording en daadwerkelijke zeggenschap van betrokken gemeenschappen.

Concrete maatregelen:

- Benoem BZK als coördinerend ministerie voor de Nationale Route naar Herstel.
- Richt een interdepartementale structuur in met duidelijke verantwoordelijkheden per ministerie.
- Stel één gezamenlijk meerjarig uitvoeringsprogramma op.
- Verbind de departementale aanbevelingen uit dit rapport aan het Deltaplan.
- Zorg voor een gezamenlijke begrotings- en verantwoordingssystematiek.
- Rapporteer jaarlijks aan de ministerraad en het parlement over de voortgang.
- Laat BZK via een interdepartementale DG stuurgroep periodiek de voortgang van de Nationale Route naar Herstel monitoren en waar nodig bijsturen.
- Betrek nazaten en betrokken gemeenschappen structureel bij de Rijksbrede governance.
- Zorg dat bij vertraging of onvoldoende resultaten politieke bijsturing plaatsvindt.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft een belangrijke verantwoordelijkheid in de Nationale Route naar Herstel. Onderwijs, wetenschap, cultuur, media en erfgoed bepalen mede hoe het koloniale en slavernijverleden wordt gekend, verteld en doorgegeven. Ze beïnvloeden welke perspectieven als gezaghebbend worden beschouwd, welke verhalen onderdeel zijn van het collectieve geheugen en in hoeverre mensen zichzelf en hun geschiedenis daarin herkennen. Tegelijkertijd moeten deze domeinen bijdragen aan het herkennen van de ander als medemens, in plaats van mensen en gemeenschappen steeds opnieuw als 'de ander' te construeren. Een inclusieve omgang met het verleden vraagt daarom niet alleen om representatie en herkenning, maar ook om het versterken van medemenselijkheid en gelijkwaardigheid.

De afgelopen jaren zijn grote stappen gezet om het slavernijverleden zichtbaarder te maken in het onderwijs, inclusief onderzoek te stimuleren en cultureel erfgoed toegankelijker te maken. Met het Programma Discriminatie en Racisme (PDR) heeft OCW bovendien gezorgd voor een meer samenhangende en structurele aanpak van discriminatie en racisme binnen het onderwijs, de wetenschap, cultuur en media. Er zijn ook al veel stappen gezet naar meer gelijkwaardige samenwerking met maatschappelijke organisaties en betrokken gemeenschappen, onder meer door aandacht voor fair pay. Deze aanpak biedt niet alleen aanknopingspunten voor de verdere invulling van de Nationale Route naar Herstel, maar kan ook als voorbeeld dienen voor andere departementen.

Op advies van het Zwart Manifest lopen daarnaast initiatieven die zich richten op het versterken van het studiesucces van Surinaamse en Caribische studenten en het stimuleren van brain circulation: het circuleren van kennis en expertise tussen landen, bijvoorbeeld doordat mensen migreren, terugkeren, tijdelijk elders werken of vanuit de diaspora netwerken onderhouden. Ook deze initiatieven bieden aanknopingspunten om structurele verschillen nader te onderzoeken en aan te pakken. Tijdelijke projecten en bewustwording zijn niet voldoende om de doorwerking van het koloniale en slavernijverleden aan te pakken.

Herstel vereist dat OCW ook de uitsluiting, stereotypering en blinde vlekken aanpakt die doorwerken in lesmethoden, kennisproductie, culturele instellingen en media. Daarnaast is structurele ondersteuning nodig voor organisaties en gemeenschappen die kennis, erfgoed en verhalen bewaren en doorgeven, maar daarvoor niet altijd over voldoende middelen of institutionele erkenning beschikken. Deze opgave beperkt zich niet tot Europees Nederland. Het onderwijs, de cultuur en de geschiedenis van het Caribisch deel van het Koninkrijk moeten een volwaardige plek krijgen in beleid, financiering en kennisontwikkeling. Daarnaast is het nodig om samen met Suriname en verschillende Afrikaanse landen waar Nederland een rol heeft gespeeld in de trans-Atlantische slavenhandel en slavernij, te werken aan kennisontwikkeling, erkenning en herstel. Dat vraagt om erkenning van de eigen historische context, kennis en prioriteiten van de verschillende eilanden en gemeenschappen, en om hun betrokkenheid bij de keuzes die hen aangaan.

Vanuit de verantwoordelijkheden van OCW formuleren we zes samenhangende eisen. Deze richten zich niet alleen op kennis over het koloniale en slavernijverleden, maar ook op de structuren die bepalen welke kennis wordt geproduceerd en doorgegeven, welke verhalen onderdeel worden van het collectieve geheugen en wie daarin zeggenschap heeft. Dat vraagt om structurele maatregelen in het onderwijs, de wetenschap, het erfgoed, de cultuur en de media.

1. Veranker het koloniale en slavernijverleden in alle onderwijssectoren en pak uitsluiting in lesmethoden aan
2. Pak structurele ongelijkheid in studiesucces en doorstroom in het vervolgonderwijs aan
3. Versterk de kennisinfrastructuur en geef gemeenschappen zeggenschap over onderzoek naar het slavernijverleden
4. Borg publieke toegankelijkheid van erfgoed en investeer structureel in culturele infrastructuur
5. Herstel de culturele infrastructuur en versterk gelijkwaardige toegang tot middelen, programmering en besluitvorming
6. Borg journalistiek en media als onafhankelijke, pluriforme en duurzame infrastructuur voor herstel en collectief geheugen

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

1. Veranker het koloniale en slavernijverleden in alle onderwijssectoren en pak uitsluiting en dehumanisering in lesmethoden aan

Bovendien is kennis over het verleden op zichzelf niet voldoende. Herstel vraagt ook om kritisch te kijken naar de manier waarop geschiedenis wordt onderwezen en naar de beelden en aannames die in lesmethoden, curricula en onderwijspraktijken worden gereproduceerd. Het gaat om de vraag welke perspectieven ontbreken, welke groepen vooral als slachtoffer of als bijfiguur worden neergezet en in hoeverre de kennis, het verzet, de culturele continuïteit en de handelingskracht van tot slaafgemaakten en hun nazaten zichtbaar worden. Daarnaast moet ook aandacht zijn voor het risico dat een dominant Europees perspectief als norm wordt gehanteerd en mensen die tot slaaf zijn gemaakt en hun nazaten vooral als object van geschiedenis worden weergegeven. Een dergelijke eenzijdige beeldvorming kan bijdragen aan ontmenselijking en het reproduceren van verhoudingen van superioriteit en inferioriteit.

De rol van docenten is daarbij cruciaal. Zij vormen de schakel tussen wat in kerndoelen, eindtermen en lesmethoden wordt voorgeschreven en wat leerlingen daadwerkelijk leren. Docenten bepalen mede welke perspectieven in de klas aan bod komen, hoe historische gebeurtenissen worden geduid en welke verbinding wordt gelegd met het heden. [Onderzoek van Hartendorp, Immler en Alma](#) laat zien dat de manier waarop docenten multiperspectiviteit toepassen invloed heeft op de wijze waarop daderschap, verantwoordelijkheid en historische omstandigheden worden gepresenteerd. Multiperspectiviteit kan ook leiden tot het afzwakken van verantwoordelijkheid wanneer daders en slachtoffers vooral vanuit hun historische omstandigheden als gelijkwaardige perspectieven worden benaderd.

Naast lesmethoden, kerndoelen en eindtermen moet er ook structureel worden geïnvesteerd in de toerusting van toekomstige en huidige docenten. De lerarenopleiding en professionalisering moeten docenten in staat stellen om het koloniale en slavernijverleden vanuit meerdere perspectieven te onderwijzen, zonder verschillen in machtspositie, daderschap en verantwoordelijkheid uit het oog te verliezen. Het doel is niet alleen dat de juiste kennis beschikbaar is, maar dat docenten zich ook toegerust en verantwoordelijk voelen om deze kennis daadwerkelijk in hun onderwijs te gebruiken.

Een analyse van bestaande lesmethoden kan helpen om blinde vlekken, stereotypering en eenzijdige beeldvorming in kaart te brengen. Die analyse moet echter worden verbonden aan de vraag hoe docenten met het beschikbare materiaal werken en welke ondersteuning zij nodig hebben om het onderwijs daadwerkelijk te veranderen.

De bronnenbank die OCW laat ontwikkelen, moet bovendien meer zijn dan een hulpmiddel voor docenten. Ook ouders en leerlingen moeten er eenvoudig informatie kunnen vinden. Mondelinge geschiedenis en persoonlijke verhalen kunnen de bronnen toegankelijker maken. Daarnaast moet de verbinding tussen de nationale geschiedenis en de lokale geschiedenis zichtbaar worden, zodat leerlingen kunnen onderzoeken hoe het koloniale en slavernijverleden verbonden is met hun eigen stad, dorp, eiland of regio. Ook moeten leerlingen leren hoe verschillende groepen vanuit hun eigen perspectief deel uitmaken van deze geschiedenis.

De geschiedenis van kolonialisme en slavernij moet niet alleen worden verteld als een geschiedenis van onderdrukking en slachtofferschap, maar ook als een geschiedenis van verzet, handelingskracht, veerkracht en emancipatie.

Concrete eis:

OCW maakt structureel en meerjarig werk van onderwijs over het koloniale en slavernijverleden in alle onderwijssectoren. OCW laat lesmethoden en curricula onafhankelijk reviewen op inhoudelijke blinde vlekken, stereotypering en uitsluiting en zorgt dat de bevindingen leiden tot aantoonbare verbeteringen. De bronnenbank, handreiking voor leraren en inzet van gastsprekers worden toegankelijk gemaakt en duurzaam geborgd. OCW maakt inzichtelijk hoe de kwaliteitsborging van onderwijs over dit onderwerp is georganiseerd en wie daarvoor verantwoordelijk is, en zorgt voor structurele ondersteuning van docenten om deze kennis daadwerkelijk in het onderwijs toe te passen. Nazaten en betrokken gemeenschappen krijgen een structurele rol bij de ontwikkeling, toetsing en actualisering van het onderwijs.

Concrete maatregelen:

- Breid de huidige inzet op het funderend onderwijs uit naar mbo, hbo en wo. Ontwikkel samen met onderwijsinstellingen, docenten, onderzoekers en gemeenschappen een aanpak die past bij de verschillende onderwijssectoren.
- Laat bestaande lesmethoden en curricula onafhankelijk reviewen op de behandeling van het koloniale en slavernijverleden, ontbrekende perspectieven, stereotypering en uitsluitingsmechanismen. Maak de uitkomsten openbaar en vertaal deze naar concrete verbeteringen.
- Zorg dat de bronnenbank toegankelijk is voor docenten, leerlingen en ouders. Neem daarin ook orale geschiedenis, persoonlijke verhalen en lokale en regionale bronnen op en maak verbindingen met de geschiedenis van het Koninkrijk zichtbaar.
- Borg de kwaliteit en toegankelijkheid van de handreiking voor leraren en de inzet van gastsprekers. Zorg voor structurele financiering en voor voldoende ruimte voor kennis en ervaring uit de betrokken gemeenschappen.
- Maak inzichtelijk hoe de kwaliteitsborging van onderwijs over het koloniale en slavernijverleden is georganiseerd, wie daarvoor verantwoordelijk is en hoe de kwaliteit en ontwikkeling van het onderwijs op dit onderwerp worden gevolgd. Zorg daarbij voor voldoende ondersteuning van huidige en toekomstige docenten, met behoud van hun professionele ruimte en de vrijheid van onderwijs.
- Betrek nazaten, maatschappelijke organisaties, vakverenigingen, lerarenopleidingen en onderwijsinstellingen bij de ontwikkeling, toetsing en periodieke actualisering van lesmateriaal. Waar OCW geen direct mandaat heeft, benut het ministerie financierings-, subsidie- en beïnvloedingsmogelijkheden om onderwijssectoren en andere betrokken partijen te stimuleren deze uitgangspunten in lesmateriaal en onderwijspraktijk toe te passen.

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

2. Pak structurele ongelijkheid in studiesucces en doorstroom in het vervolgonderwijs aan

De Nationale Route naar Herstel moet niet alleen aandacht besteden aan wat studenten leren over het slavernijverleden, maar ook aan de kansen die nazaten binnen het onderwijs krijgen. Gelijke toegang tot onderwijs leidt niet vanzelf tot gelijke kansen op studiesucces, doorstroom en het behalen van een diploma. Daarom moet ook aandacht zijn voor racisme en discriminatie bij ongelijke onderwijsuitkomsten, bijvoorbeeld bij schooladviezen, beoordeling en toegang tot stages en vervolgonopleidingen.

De aangekondigde initiatieven rond het studiesucces van Surinaamse en Caribische studenten en het stimuleren van brain circulation – het circuleren van kennis en expertise tussen landen, bijvoorbeeld doordat mensen migreren, terugkeren, tijdelijk elders werken of vanuit de diaspora netwerken onderhouden – bieden een aanknopingspunt om structurele verschillen nader te onderzoeken en aan te pakken. Er moet niet alleen worden gekeken naar individuele prestaties, maar ook naar de omstandigheden en mechanismen die kansen beïnvloeden, zoals de toegankelijkheid van begeleiding, financiële ruimte, aansluiting op het onderwijs, beeldvorming en de mate waarin studenten zich erkend en thuis voelen binnen onderwijsinstellingen.

De analyse moet recht doen aan verschillen tussen groepen en onderwijscontexten. Surinaamse studenten en studenten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk vormen geen homogene groep. Ook de omstandigheden van studenten uit Caribisch Nederland verschillen van die van studenten uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Een algemene categorie als ‘studenten met een migratieachtergrond’ kan deze verschillen verhullen.

Naast het vergroten van studiesucces moet OCW aandacht besteden aan de kennis, talenten en professionele mogelijkheden die studenten na hun opleiding kunnen inzetten in hun gemeenschap en in het Koninkrijk. Het stimuleren van brain circulation vraagt om wederkerige kennisuitwisseling en mogelijkheden om expertise op verschillende plekken op te bouwen en te benutten.

Concrete eis:

OCW maakt het vergroten van gelijke kansen, studiesucces en doorstroom van Surinaamse studenten en studenten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk onderdeel van de Nationale Route naar Herstel. Hierbij moet ook aandacht zijn voor bredere patronen van discriminatie, stereotypering en uitsluiting in het onderwijs en de wetenschap, die ook andere gemarginaliseerde leerlingen en studenten die niet aan de dominante witte norm voldoen raken. OCW brengt structurele belemmeringen in kaart, stelt concrete doelen vast en financiert meerjarige maatregelen die aantoonbaar bijdragen aan studiesucces en talentontwikkeling. Het is belangrijk dat studenten en betrokken gemeenschappen structureel betrokken worden en de voortgang periodiek openbaar gemaakt wordt.

Concrete maatregelen:

- Breng structurele belemmeringen voor instroom, studiesucces, diplomering en doorstroom in mbo, hbo en wo in kaart, met specifieke aandacht voor Surinaamse studenten en studenten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk.
- Vertaal de uitkomsten per (ei)land naar concrete maatregelen, bijvoorbeeld op het gebied van begeleiding, toegankelijkheid van ondersteuning, financiële belemmeringen, sociale veiligheid en binding met de onderwijsinstelling.
- Betrek studenten, studentenorganisaties, onderwijsinstellingen en relevante gemeenschapsorganisaties bij het onderzoek en de ontwikkeling van maatregelen.
- Zorg voor meerjarige ondersteuning van initiatieven die aantoonbaar bijdragen aan studiesucces en gelijke kansen. Maak waar nodig gebruik van beurzen en gerichte programma's, met aandacht voor toegankelijkheid en de hoogte van de beschikbare bedragen.
- Ontwikkel samen met onderwijsinstellingen en partners in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk mogelijkheden voor kennisuitwisseling, talentontwikkeling en brain circulation. Voorkom dat kennisuitwisseling uitsluitend wordt opgevat als het aantrekken van talent naar Europees Nederland.

3. Versterk de kennisinfrastructuur en geef gemeenschappen zeggenschap over onderzoek naar het slavernijverleden

Onderzoek naar het koloniale en slavernijverleden is van belang voor historisch inzicht, maatschappelijke erkenning en het ontwikkelen van beleid dat recht doet aan de doorwerking van dit verleden. OCW ondersteunt al verschillende onderzoeksinitiatieven, waaronder onderzoek naar minder bekende gevolgen van het Nederlandse koloniale slavernijverleden, samenwerking met lokale onderzoekers in onder meer Suriname, Zuid-Afrika en Indonesië en de ontwikkeling van een gedeelde leerstoel slavernijverleden door onderwijsinstellingen in Aruba, Curaçao en Sint Maarten. De volgende stap is om deze inzet te verbinden aan een duurzame kennisinfrastructuur.

Ook de positie van [NiNsee](#) verdient structurele erkenning binnen de nationale kennisinfrastructuur. NiNsee beschikt over specialistische kennis over het slavernijverleden en speelt een belangrijke rol in onderzoek, educatie, documentatie en maatschappelijke kennisdeling. Die expertise moet niet alleen projectmatig worden benut, maar een volwaardige plek krijgen in de ontwikkeling en verspreiding van kennis over het slavernijverleden. OCW moet de institutionele positie van NiNsee binnen de nationale kennisinfrastructuur versterken en bevorderen dat een structurele relatie met de KNAW wordt vormgegeven. Daarbij moet worden onderzocht welke formele institutionele positie binnen of in relatie tot de KNAW passend is, zodat de expertise van NiNsee structureel kan bijdragen aan wetenschappelijke advisering, kennisontwikkeling en agendering. De zelfstandige positie en maatschappelijke opdracht van NiNsee moeten daarbij behouden blijven.

Onderzoek mag niet afhankelijk blijven van tijdelijke programma's en afzonderlijke projectsubsidies. Er is structurele ruimte nodig voor onderzoek, kennisdeling, archivering en de vertaling van kennis naar onderwijs, cultuur en beleid. Daarbij moet ook de vraag centraal staan wie onderzoek initieert, welke vragen worden onderzocht en wie de kennis kan gebruiken. Samenwerking met gemeenschappen betekent meer dan hen als respondent of bron betrekken. Hun kennis, onderzoeksvragen en prioriteiten moeten mede richting geven aan de onderzoeksagenda.

De afdeling Onderzoek en Wetenschapsbeleid (OWB) van OCW kan hierin een faciliterende en stimulerende rol vervullen door ruimte te creëren voor de inbreng van gemeenschappen, middelen beschikbaar te stellen en voorwaarden te stellen aan onderzoek dat vanuit OCW wordt gefinancierd of ondersteund. Waar OCW niet rechtstreeks over de onderzoeksagenda of onderzoeksuitvoering gaat, kan het ministerie haar invloed benutten om gelijkwaardige samenwerking en zeggenschap te bevorderen. Waar onderzoek betrekking heeft op Suriname, het Caribisch deel van het Koninkrijk of andere voormalige koloniale gebieden, moeten lokale onderzoekers en instellingen daadwerkelijk kunnen meebeslissen en over passende middelen beschikken.

Wetenschappelijke kennisproductie kan verschillende vormen aannemen. Historische bronnen, orale geschiedenis en ervaringskennis vallen vaak onterecht buiten het wetenschappelijke kader. Dit is een verlies voor de wetenschap. Alles moet in samenhang worden benut. Daarbij is ook ruimte nodig voor onderzoek naar de doorwerking van het koloniale en slavernijverleden in hedendaagse instituties, kansenongelijkheid, beeldvorming en culturele verhoudingen. Een duurzame kennisinfrastructuur vraagt daarnaast om onafhankelijke beoordeling van de voortgang en effecten van de Nationale Route naar Herstel. Niet alleen moet worden gevolgd welke maatregelen de overheid uitvoert, maar ook of deze daadwerkelijk bijdragen aan herstel en structurele verandering. Een onafhankelijke wetenschappelijke monitor kan deze ontwikkeling periodiek beoordelen en aanbevelingen doen voor bijsturing.

Concrete eis:

OCW ontwikkelt en financiert een meerjarige kennisinfrastructuur voor onderzoek naar het koloniale en slavernijverleden en de doorwerking daarvan. De onderzoeksagenda wordt mede bepaald door de kennisvragen en prioriteiten van nazaten en betrokken gemeenschappen. NiNsee krijgt een structurele en volwaardige positie binnen de nationale kennisinfrastructuur en er wordt een passende institutionele relatie met de KNAW vormgegeven. Lokale onderzoekers en instellingen krijgen een gelijkwaardige positie en passende middelen. De voortgang en maatschappelijke effecten van de Nationale Route naar Herstel worden onafhankelijk en wetenschappelijk gemonitord. Onderzoeksresultaten worden structureel verbonden aan onderwijs, cultuur, erfgoed en beleidsontwikkeling.

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een meerjarige onderzoeksagenda die bestaand onderzoek verbindt aan de kennisvragen van nazaten, betrokken gemeenschappen en maatschappelijke organisaties.
- Versterk de institutionele positie van NiNsee binnen de nationale kennisinfrastructuur en bevorder een structurele relatie met de KNAW. Onderzoek daarbij welke formele institutionele positie binnen of in relatie tot de KNAW passend is, zodat de expertise van NiNsee structureel onderdeel kan zijn van wetenschappelijke kennisontwikkeling, advisering en agendering.
- Geef de KNAW, in samenwerking met onafhankelijke onderzoekers en nazaten en betrokken gemeenschappen, de opdracht om een onafhankelijke wetenschappelijke monitor voor de Nationale Route naar Herstel te ontwikkelen. Deze monitor brengt periodiek de voortgang en maatschappelijke effecten van de Route in kaart, beoordeelt in hoeverre maatregelen bijdragen aan herstel en structurele verandering en doet aanbevelingen voor bijsturing. De monitor sluit aan op de doelen en indicatoren van het nationale Deltaplan en wordt openbaar gemaakt.
- Borg structurele financiering voor onderzoek, kennisdeling en de toepassing van onderzoeksresultaten. Voorkom dat kennis en expertise verloren gaan wanneer tijdelijke programma's of projectsubsidies eindigen.
- Versterk de positie van lokale onderzoekers en kennisinstellingen in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk, onder meer door zeggenschap over onderzoeksvragen, passende financiering en gelijkwaardige samenwerking.
- Verbind wetenschappelijke kennis aan orale geschiedenis, familiegeschiedenis, gemeenschapsarchieven en ervaringskennis. Maak onderzoeksresultaten waar mogelijk toegankelijk voor onderwijs, maatschappelijke organisaties en het brede publiek.
- Laat OWB een faciliterende en stimulerende rol vervullen bij het ontwikkelen van een onderzoeksagenda waarin de kennis, onderzoeksvragen en prioriteiten van nazaten en betrokken gemeenschappen daadwerkelijk richting geven. Zorg voor voldoende ruimte en middelen voor hun betrokkenheid en voor lokale onderzoekers en instellingen. Waar OCW geen direct mandaat heeft over de onderzoeksagenda of onderzoeksuitvoering, benut het ministerie haar invloed, financieringsmogelijkheden en andere instrumenten om gelijkwaardige samenwerking en zeggenschap te bevorderen.

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

4. Borg publieke toegankelijkheid van erfgoed en investeer structureel in culturele infrastructuur

Cultureel erfgoed is essentieel voor het bewaren, onderzoeken en doorgeven van geschiedenis. Het gaat niet alleen om collecties en gebouwen, maar ook om de mogelijkheid om bronnen te vinden, verhalen te reconstrueren, familiegeschiedenis te onderzoeken en historische kennis toegankelijk te maken voor een breed publiek.

De discussie over de voorgenomen afbouw van publiekstaken bij het Nationaal Archief maakt duidelijk dat toegankelijkheid niet vanzelfsprekend is. Digitalisering vergroot de beschikbaarheid van bronnen, maar vervangt niet zonder meer de begeleiding bij het zoeken, de duiding van archiefstukken, educatieve activiteiten en de kennis van medewerkers. Voor nazaten die onderzoek doen naar familiegeschiedenis en het slavernijverleden kan die ondersteuning van groot belang zijn. [De zorgen hierover zijn onder meer verwoord door het Comité 30 juni–1 juli Den Haag](#) en in de discussie over de toekomst van het Nationaal Archief. [VPRO, 18 september 2026](#) en [de reactie van het Nationaal Archief](#). Daarnaast moet het Nationaal Archief ruimte blijven bieden aan het duurzaam bewaren van archieven van maatschappelijke organisaties en bewegingen die zich inzetten tegen racisme en voor herstel van het koloniale en slavernijverleden. Wanneer deze archieven niet kunnen worden opgenomen en bewaard, dreigen belangrijke bronnen over de ervaringen, perspectieven en strijd van nazaten en betrokken gemeenschappen verloren te gaan of onvoldoende toegankelijk te zijn voor toekomstige generaties. Daarmee bestaat het risico dat een eenzijdig beeld van de geschiedenis in stand blijft en dat ook toekomstige onderzoekers onvoldoende toegang hebben tot de verhalen en kennis van deze gemeenschappen. De Rijksoverheid moet daarom waarborgen dat ook deze archieven duurzaam kunnen worden bewaard en toegankelijk blijven.

Verder moet OCW bestaande adviezen over de omgang met koloniaal erfgoed, monumenten en roofkunst daadwerkelijk uitvoeren. De rapporten '[Omgaan met gedeelde bronnen van het koloniale verleden](#)', '[Wankele sokkels – Omstreden monumenten in de openbare ruimte](#)' en '[Meer roofkunst terug naar rechthebbenden](#)' bevatten concrete aanknopingspunten om historisch onrecht te erkennen en waar mogelijk te herstellen. De adviezen vragen om meer dan erkenning: ze moeten worden vertaald naar concrete maatregelen, heldere verantwoordelijkheden, termijnen en voldoende middelen. De uitvoering hiervan vraagt om een samenhangende aanpak van archieven, collecties, monumenten en andere vormen van erfgoed in de publieke ruimte. Nazaten en betrokken gemeenschappen moeten daarbij niet alleen worden geraadpleegd, maar daadwerkelijk invloed hebben op de omgang met erfgoed dat hun geschiedenis en cultureel geheugen raakt.

Organisaties zoals NiNsee, The Black Archives, het Suriname Museum, het Slavernijmuseum, Stichting IKC en organisaties uit Marrongemeenschappen vervullen verschillende rollen. Zij dragen bij aan kennis, archivering, onderzoek, educatie, publieksprogrammering, het doorgeven van erfgoed en intergenerationele kennis uitwisseling. Ze vormen belangrijke schakels in de eerder genoemde kennisinfrastructuur. Ook moet worden voorkomen dat onderuitputting van bestaande middelen leidt tot eenmalige projecten, terwijl de structurele infrastructuur onvoldoende wordt versterkt.

Concrete eis:

OCW zorgt voor de uitvoering van relevante adviezen van de Raad voor Cultuur en borgt de publieke toegankelijkheid van het Nationaal Archief. Daarnaast ontwikkelt OCW een meerjarige financieringsaanpak voor erfgoed- en kennisinstellingen die bijdragen aan het bewaren, onderzoeken en doorgeven van het koloniale en slavernijverleden. Structurele taken worden niet langer hoofdzakelijk afhankelijk gemaakt van tijdelijke projectsubsidies en incidentele middelen. Betrokken instellingen en gemeenschappen krijgen zeggenschap over de prioriteiten en de inrichting van de ondersteuning.

Concrete maatregelen:

- Waarborg de publieke toegankelijkheid van het Nationaal Archief, inclusief de ondersteuning van bezoekers, educatieve activiteiten en de toegankelijkheid en verwerving van relevante particuliere archieven. Betrek medewerkers, erfgoedorganisaties en betrokken gemeenschappen bij besluiten over de toekomstige inrichting van deze taken.
- Stel een uitvoeringsagenda op voor de aanbevelingen uit Omgaan met gedeelde bronnen van het koloniale verleden, Wankele sokkels – Omstreden monumenten in de openbare ruimte en Meer roofterug naar rechthebbenden. Benoem per aanbeveling de verantwoordelijke partij, de benodigde middelen en de termijn voor uitvoering. Betrek nazaten en betrokken gemeenschappen bij de uitvoering en evaluatie.
- Ontwikkel een meerjarige financieringslijn voor de structurele taken van relevante erfgoed- en kennisinstellingen, waaronder NiNsee, The Black Archives, het Suriname Museum, Stichting IKC en organisaties die het erfgoed en de geschiedenis van Marrongemeenschappen bewaren en doorgeven.
- Benut onderuitputting en incidenteel beschikbare middelen waar mogelijk om structurele financiering op gang te brengen, maar zorg voor een duurzame financiële basis die niet afhankelijk blijft van incidentele meevallers.
- Maak subsidievoorwaarden toegankelijk voor kleinere en grassrootsorganisaties. Houd rekening met de werkelijke kosten van behoud, onderzoek, programmering, personeel en organisatieontwikkeling en pas fair-payprincipes toe.
- Betrek de betrokken organisaties bij de vaststelling van prioriteiten en de beoordeling van maatschappelijke opbrengsten. Evalueer niet uitsluitend op aantallen activiteiten of bezoekers, maar ook op duurzame toegankelijkheid, kennisbehoud en de betekenis voor de betrokken gemeenschappen.

5. Herstel de culturele infrastructuur en versterk gelijkwaardige toegang tot middelen, programmering en besluitvorming

Herstel binnen de cultuursector vraagt om meer dan een betere vertegenwoordiging van mensen van kleur in tentoonstellingen, op podia of op het scherm. Het vraagt om een structurele aanpak van de vraag welke culturele instellingen, archieven, podia, musea, makersorganisaties en gemeenschapsinstituten ruimte hebben gekregen om zich te ontwikkelen, welke historisch onvoldoende erkenning hebben gekregen en welke nog altijd onvoldoende toegang hebben tot middelen en institutionele ondersteuning.

OCW moet onderzoeken hoe middelen, opdrachten en subsidiemogelijkheden worden verdeeld en wie daarover beslist. Wie bepaalt welke verhalen worden verteld, welke collecties worden opgebouwd, welke makers worden geprogrammeerd en welke organisaties duurzaam kunnen bestaan? Ook moet worden gekeken naar de toegang tot besturen, fondsen, commissies, professionele netwerken en leidinggevende posities. Formele toegang tot bestaande regelingen is niet voldoende wanneer de voorwaarden, beschikbare bedragen of beoordelingscriteria kleinere organisaties en initiatieven vanuit gemeenschappen structureel benadelen.

Herstel vraagt daarom om structurele financiering van culturele infrastructuur die het koloniale en slavernijverleden bewaart, onderzoekt en doorgeeft, maar ook ruimte biedt aan de culturele ontwikkeling van nazaten en betrokken gemeenschappen. Dat omvat zowel erfgoedinstellingen als hedendaagse makers, podia, festivals, gemeenschapsarchieven en organisaties die kennis en cultuur tussen generaties doorgeven. De overheid moet daarbij niet alleen bestaande instellingen ondersteunen, maar ook onderzoeken waar aanvullende infrastructuur nodig is en waar gemeenschappen zelf de regie over culturele initiatieven willen voeren.

Ook hedendaagse culturele bewegingen en cultuurvormen die voortkomen uit Zwarte en andere diasporische gemeenschappen verdienen volwaardige erkenning en ondersteuning. Denk aan hiphop, muziek, mode, dans, film, ontwerp en beeldende kunst. [De Nederlandse UNESCO Commissie heeft in het advies On\(ver\)vangbaar.](#) De innovatieve kracht van the culture gewezen op de beperkte erkenning, financiering en institutionele toegang voor deze culturele beweging. Deze inzichten moeten worden betrokken bij een bredere aanpak van de structurele belemmeringen waarmee makers en organisaties te maken hebben. De inzet op afzonderlijke culturele bewegingen mag echter niet in de plaats komen van een bredere aanpak van de culturele infrastructuur.

Voor het Caribisch deel van het Koninkrijk is dit eveneens van belang. De cultuur, geschiedenis en bijdragen van de eilanden moeten een structurele plek krijgen in het cultuurbeleid, de financiering en de ontwikkeling van professionele netwerken. Dat vraagt om passende middelen voor lokale initiatieven, ruimte voor eigen prioriteiten en zeggenschap over de manier waarop cultuur en erfgoed worden ondersteund en gepresenteerd.

Fair pay is daarbij een noodzakelijke voorwaarde. Organisaties moeten voldoende middelen hebben om makers en medewerkers eerlijk te betalen en hun activiteiten duurzaam uit te voeren. OCW moet daarom niet alleen inzetten op toegankelijkheid van subsidieregelingen, maar ook op de toereikendheid van financiering, de inrichting van beoordelingsprocedures en de zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen over culturele infrastructuur die hun geschiedenis en cultureel geheugen raakt.

Concrete eis:

OCW ontwikkelt een structurele aanpak voor herstel van de culturele infrastructuur en gelijkwaardige toegang tot financiering, programmering, opdrachten en besluitvorming. Het ministerie onderzoekt en pakt uitsluitingsmechanismen in subsidieregelingen en culturele instellingen aan, borgt fair pay en zorgt voor meerjarige ondersteuning van culturele instellingen, makersorganisaties en initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen. Verder is specifieke aandacht nodig voor hedendaagse culturele bewegingen zoals the culture en voor de culturele infrastructuur, talentontwikkeling en zeggenschap van gemeenschappen in het Caribisch deel van het Koninkrijk. OCW stelt meetbare doelen vast, monitort de voortgang en rapporteert daar jaarlijks openbaar over.

Concrete maatregelen:

- Breng de culturele infrastructuur in kaart. Onderzoek samen met nazaten, makers en betrokken gemeenschappen welke culturele instellingen, archieven, podia, musea, makersorganisaties en gemeenschapsinstituten ontbreken, structureel ondergefinancierd zijn of onvoldoende institutionele erkenning hebben gekregen. Vertaal de uitkomsten naar een plan voor structureel herstel en ondersteuning.
- Onderzoek de verdeling van middelen en beslissingsmacht. Maak inzichtelijk wie toegang heeft tot subsidies, opdrachten, programmering, professionele netwerken, besturen, fondsen en commissies. Onderzoek waar selectiecriteria en procedures initiatieven vanuit gemeenschappen structureel benadelen en pas deze waar nodig aan.
- Veranker gelijkwaardige toegang en zeggenschap in het cultuurbeleid. Zorg dat subsidiecriteria niet alleen formele diversiteitsplannen belonen, maar ook bijdragen aan aantoonbare veranderingen in financiering, programmering, opdrachtgeverschap en besluitvorming. Betrek makers, culturele organisaties en gemeenschappen structureel bij de ontwikkeling en evaluatie van beleid.
- Borg fair pay en structurele financiering. Zorg voor voldoende en meerjarige financiering van culturele initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen. Laat de omvang van subsidies aansluiten bij de werkelijke kosten van professionele productie en duurzame organisatieontwikkeling.
- Geef uitvoering aan het UNESCO-advies On(ver)vangbaar. De innovatieve kracht van the culture. Onderzoek de omvang, maatschappelijke betekenis en financiering van the culture en ontwikkel samen met makers en dragende gemeenschappen een structurele financieringsaanpak die aansluit bij hun werkwijzen. Zorg voor passende toegang tot publieke middelen, zonder dat formele institutionele structuren of traditionele opleidingsroutes de enige toegang tot financiering vormen.
- Versterk de culturele infrastructuur en talentontwikkeling in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Zorg voor structurele ondersteuning van lokale culturele initiatieven, professionele netwerken en talentontwikkeling. Onderzoek samen met lokale makers en organisaties de behoefte aan cultuurhuizen of vergelijkbare voorzieningen en ontwikkel waar daar behoefte aan is passende structurele ondersteuning.
- Bevorder professionele ontwikkeling en doorstroming. Investeer in mentorship, professionele netwerken en loopbaanontwikkeling voor makers en culturele professionals uit gemeenschappen die structureel onvoldoende toegang hebben tot de sector, met aandacht voor doorstroming naar opdrachtgeverschap, besluitvorming en leidinggevende functies.
- Stel meetbare doelen en rapporteer jaarlijks openbaar. Monitor de verdeling van middelen, de toegang tot opdrachten en programmering, de positie van gemeenschapsinitiatieven en de doorstroming naar besluitvormende functies. Zorg dat signalen over ongelijke behandeling, ontoegankelijke fondsen en uitsluitingsmechanismen leiden tot concrete aanpassingen.

6. Borg journalistiek en media als onafhankelijke, pluriforme en duurzame infrastructuur voor herstel en collectief geheugen

Journalistiek en media bepalen mede welke gebeurtenissen worden vastgelegd, welke perspectieven het publieke debat bereiken en hoe maatschappelijke ontwikkelingen worden geduid. Daarmee spelen zij een belangrijke rol in hoe het koloniale en slavernijverleden en de doorwerking daarvan worden begrepen, herinnerd en besproken. Herstel vraagt niet alleen om aandacht voor representatie in de media, maar ook om een structurele positie voor onafhankelijke journalistiek waarin nazaten en betrokken gemeenschappen vanuit eigen perspectief onderzoek kunnen doen, verhalen kunnen documenteren en een publiek kunnen bereiken.

De Nationale Route naar Herstel vraagt om concrete doelen, publieke middelen, duidelijke verantwoordelijkheden en jaarlijkse verantwoording. Onafhankelijke journalistiek moet de ruimte hebben om te onderzoeken wat daarvan terechtkomt, hoe besluiten tot stand komen, waar de uitvoering achterblijft en welke gevolgen beleid in de praktijk heeft. Een wetenschappelijke monitor kan de voortgang en effecten systematisch beoordelen, maar vervangt de controlerende functie van journalistiek niet. Journalisten kunnen machtsverhoudingen onderzoeken, besluiten reconstrueren, betrokkenen aan het woord laten en zichtbaar maken wat er achter beleidskeuzes en uitvoeringspraktijken schuilgaat. Die functie vraagt om toegankelijke overheidsinformatie en om bescherming van de journalistieke onafhankelijkheid.

Journalistieke artikelen, documentaires, fotografie, audio en digitale publicaties leggen vast wat er in de samenleving gebeurt. Daarmee vormen zij mede het toekomstige archief van maatschappelijke ontwikkelingen, ervaringen en conflicten. Als de Nationale Route investeert in het bewaren en toegankelijk maken van historisch erfgoed, moet zij ook aandacht besteden aan de duurzame vastlegging van hedendaagse ervaringen en perspectieven van nazaten en betrokken gemeenschappen. Dat vraagt om mogelijkheden om journalistieke producties duurzaam te bewaren en toegankelijk te houden, in samenwerking met relevante archieven en erfgoedinstellingen en met respect voor auteursrechten, bronbescherming en journalistieke onafhankelijkheid. Zo kunnen ook toekomstige generaties kennismaken van verhalen en ervaringen die anders onvoldoende worden vastgelegd of bewaard.

Pluriformiteit is een belangrijke pijler van een goed functionerend medialandschap. Het gaat verder dan de vraag wie zichtbaar is in de berichtgeving. Het gaat ook om wie beschikt over journalistieke infrastructuur, redactionele zeggenschap, financiering, distributie en bereik. Kunnen journalisten en mediaorganisaties vanuit verschillende perspectieven zelfstandig onderzoek doen, hun eigen journalistieke agenda ontwikkelen en een publiek opbouwen? En hebben initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen toegang tot de middelen, netwerken en infrastructuur die daarvoor nodig zijn?

Het is niet vanzelfsprekend dat het bestaande mediabestel deze ruimte biedt. Daarom moet OCW onderzoeken welke structurele belemmeringen onafhankelijke journalistieke initiatieven ervaren en of het Nederlandse mediabestel voldoende ruimte en middelen biedt voor journalistiek vanuit perspectieven die binnen bestaande structuren onvoldoende aan bod komen. Het gaat daarbij niet alleen om toegang tot incidentele productiesubsidies, maar ook om de mogelijkheid om redacties en organisaties duurzaam op te bouwen, journalistiek onderzoek te doen en een publiek te bereiken.

Het Commissariaat voor de Media kan hierbij een belangrijke rol spelen. Het houdt toezicht op de naleving van de Mediawet en volgt ontwikkelingen in het medialandschap, waaronder de gevolgen daarvan voor de pluriformiteit van het media-aanbod. De Nationale Route naar Herstel biedt aanleiding om expliciet aandacht te besteden aan de positie van journalistieke initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen. In hoeverre hebben zij toegang tot financiering, journalistieke infrastructuur en distributie? Welke structurele belemmeringen beperken hun mogelijkheden om onafhankelijk onderzoek te doen en een publiek te bereiken? OCW moet deze vragen betrekken bij het mediabeleid, in afstemming met het Commissariaat en met behoud van diens onafhankelijke positie. De bestaande kennis en monitoring van het Commissariaat kunnen daarbij worden benut en waar nodig aangevuld.

De herinrichting van het publieke mediabestel maakt deze opgave extra relevant. Juist bij veranderingen in de inrichting en financiering van het bestel moet expliciet worden geborgd dat pluriformiteit niet uitsluitend afhankelijk blijft van programmeringskeuzes of tijdelijke aandacht. Er is aandacht nodig voor de structurele positie van onafhankelijke journalistieke initiatieven die vanuit verschillende maatschappelijke perspectieven werken en bijdragen aan een pluriform publiek debat.

Binnen het beoogde Nationaal Herstelfonds moet ruimte worden gemaakt voor onafhankelijke journalistieke en documentaire producties die het koloniale en slavernijverleden en de doorwerking daarvan onderzoeken en documenteren. Daarbij moet ook ruimte zijn voor journalistieke initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen. Financiering mag echter niet afhankelijk zijn van de uitkomsten, conclusies of politieke wenselijkheid van journalistiek werk. Transparante toekenning, onafhankelijke besluitvorming en redactionele autonomie zijn daarom harde voorwaarden. Het fonds mag geen instrument worden voor overheidscommunicatie over herstel.

OCW moet de structurele positie van onafhankelijke en pluriforme journalistiek binnen de Nationale Route naar Herstel expliciet borgen. Dat betekent dat het ministerie niet alleen kijkt naar wie zichtbaar is in de media, maar ook naar de voorwaarden waaronder journalistiek onderzoek, onafhankelijke berichtgeving en duurzame publieksopbouw mogelijk zijn. Zo kan journalistiek bijdragen aan het collectieve geheugen én de overheid en de uitvoering van de Route kritisch blijven volgen.

Concrete eis:

OCW borgt de structurele positie van onafhankelijke, pluriforme journalistiek binnen de Nationale Route naar Herstel. Het ministerie onderzoekt, in afstemming met het Commissariaat voor de Media, of het Nederlandse mediabestel voldoende ruimte, middelen en waarborgen biedt voor journalistiek waarin nazaten en betrokken gemeenschappen vanuit eigen perspectief onderzoek kunnen doen, redactionele zeggenschap kunnen opbouwen en een publiek kunnen bereiken. OCW verankert deze opgave in het mediabeleid en de herinrichting van het publieke mediabestel en maakt binnen het beoogde Nationaal Herstelfonds ruimte voor onafhankelijke journalistieke en documentaire producties. Journalistieke onafhankelijkheid, redactionele autonomie en duurzame toegankelijkheid van producties zijn daarbij harde voorwaarden.

Concrete maatregelen:

- Onderzoek de positie van onafhankelijke journalistiek. Breng met het Commissariaat voor de Media en betrokken journalisten en mediaorganisaties de structurele belemmeringen in kaart voor journalistieke initiatieven vanuit nazaten en betrokken gemeenschappen.
- Borg pluriformiteit in het publieke mediabestel. Veranker ruimte voor onafhankelijke journalistieke initiatieven vanuit uiteenlopende maatschappelijke perspectieven in de herinrichting van het publieke mediabestel.
- Reserveer middelen voor onafhankelijke journalistiek. Maak binnen het beoogde Nationaal Herstelfonds ruimte voor journalistieke en documentaire producties over het koloniale en slavernijverleden en de doorwerking daarvan.
- Waarborg journalistieke onafhankelijkheid. Zorg voor transparante financieringscriteria en onafhankelijke besluitvorming, zonder overheidsinvloed op journalistieke keuzes, bronnen of conclusies.
- Borg journalistiek als publiek geheugen. Bevorder de duurzame bewaring en toegankelijkheid van journalistieke producties, in samenwerking met archieven en erfgoedinstellingen.
- Versterk de controlerende functie van journalistiek. Maak informatie over doelen, middelen, verantwoordelijkheden en voortgang van de Nationale Route tijdig openbaar en rapporteer jaarlijks over de ontwikkeling van de pluriformiteit en de positie van onafhankelijke journalistieke initiatieven.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) heeft een belangrijke verantwoordelijkheid binnen de Nationale Route naar Herstel. De Route naar Herstel vraagt om een samenhangende overheidsaanpak die niet alleen het slavernijverleden erkent, maar ook de gevolgen en doorwerking ervan adresseert en ruimte maakt voor maatschappelijk en structureel herstel.

Voor SZW betekent dit dat herstel zowel een sociaaleconomische als een maatschappelijke dimensie heeft. De verantwoordelijkheden van SZW raken direct aan de positie en kansen van mensen in de samenleving: op de arbeidsmarkt, in inkomen en bestaanszekerheid, sociale zekerheid en pensioen, maar ook op het gebied van inburgering, integratie, participatie en samenleven. Daarnaast is SZW verantwoordelijk voor de uitvoering van het stelsel van sociale zekerheid en voor de aansturing van uitvoeringsorganisaties zoals UWV en SVB, en werkt het ministerie hiervoor samen met gemeenten.

SZW heeft ook een expliciete verantwoordelijkheid voor het voorkomen en aanpakken van racisme en discriminatie. [De staatssecretaris van Participatie en Integratie is verantwoordelijk voor de aanpak van racisme en discriminatie op grond van herkomst, huidskleur en religie, waaronder anti-Zwart racisme.](#) De minister van SZW is daarnaast verantwoordelijk voor het tegengaan van arbeidsmarktdiscriminatie en discriminatie op de werkvloer. Ook heeft SZW een rol in de [preventieve aanpak](#) van discriminatie. Deze verantwoordelijkheden zijn rechtstreeks relevant voor de Nationale Route naar Herstel: historische ongelijkheid en anti-Zwart racisme werken door in kansen op werk, behandeling op de werkvloer, bestaanszekerheid en toegang tot maatschappelijke voorzieningen. Het is daarom noodzakelijk om niet alleen naar de intenties van beleid te kijken, maar ook naar de effecten van wet- en regelgeving en de uitvoeringspraktijk. Daarbij moet zichtbaar worden waar beleid bestaande ongelijkheden vermindert, maar ook waar het die onbedoeld bestendigt of versterkt.

Daarnaast coördineert SZW de Nederlandse invulling van het VN-Decennium voor mensen van Afrikaanse afkomst. In dat kader stimuleert het ministerie gemeenten om aandacht te besteden aan het slavernijverleden en de doorwerking daarvan in hun lokale beleid. Het Leernetwerk Doorwerking Slavernijverleden biedt gemeenten hiervoor ondersteuning en brengt hen in contact met experts uit het maatschappelijk middenveld. Ook zijn er initiatieven gericht op het versterken van duurzame relaties tussen gemeenten en lokale Afro-Nederlandse gemeenschappen, het verbeteren van de lokale aanpak van anti-Zwart racisme en het beter laten aansluiten van beleid op de behoeften en vraagstukken van deze gemeenschappen. Deze inzet biedt aanknopingspunten voor de Nationale Route naar Herstel, maar vraagt ook om structurele borging en een blijvende verbinding met de kennis, ervaringen en prioriteiten van nazaten en betrokken gemeenschappen.

Voor SZW ligt er daarmee een verantwoordelijkheid om sociaaleconomische en maatschappelijke ongelijkheid zichtbaar te maken en te doorbreken, discriminatie en anti-Zwart racisme binnen het eigen beleidsdomein tegen te gaan en gerichte herstelmaatregelen te ontwikkelen waar structurele belemmeringen worden vastgesteld. Dat geldt zowel voor de arbeidsmarkt en arbeidsorganisaties als voor sociale zekerheid, publieke dienstverlening en de samenwerking met gemeenten. Herstel vraagt niet alleen om gelijke kansen op papier, maar ook om beleid en uitvoering die aantoonbaar bijdragen aan gelijkwaardige behandeling, bestaanszekerheid en maatschappelijke participatie. De voorstellen sluiten aan bij de uitgangspunten van het Zwart Manifest: erkenning, gelijkwaardigheid, zeggenschap en het wegnemen van structurele belemmeringen. Vanuit de verantwoordelijkheden van SZW worden vijf samenhangende eisen geformuleerd:

1. Breng de sociaaleconomische en maatschappelijke doorwerking van het slavernijverleden structureel in kaart.
2. Maak sociaaleconomisch herstel en het doorbreken van intergenerationele ongelijkheid onderdeel van de SZW-portefeuille.
3. Pak discriminatie en anti-Zwart racisme structureel aan in arbeidsmarkt, beleid en uitvoering.
4. Maak sociale zekerheid en publieke uitvoering onderdeel van de herstelopgave
5. Veranker gelijkwaardigheid en herstel in het beleid rond inburgering, integratie, participatie en samenleven.

Samen geven deze eisen invulling aan een overheid die niet alleen erkent dat het slavernijverleden doorwerkt in het heden, maar ook onderzoekt waar en hoe die doorwerking zichtbaar wordt, verantwoordelijkheid neemt voor structurele belemmeringen binnen het eigen beleidsdomein en gericht werkt aan het doorbreken van sociaaleconomische en maatschappelijke ongelijkheid.

1. Breng de sociaaleconomische en maatschappelijke doorwerking van het slavernijverleden structureel in kaart

Een geloofwaardige Nationale Route naar Herstel vraagt om inzicht in de manier waarop het slavernijverleden en daaruit voortgekomen structurele ongelijkheden in het heden doorwerken. Voor SZW betekent dit dat systematisch in kaart moet worden gebracht waar verschillen zichtbaar zijn binnen de eigen beleidsterreinen, welke mechanismen daaraan bijdragen en in hoeverre bestaand beleid deze verschillen vermindert, bestendigt of vergroot. Er moet in ieder geval worden gekeken naar arbeidsmarkt- en inkomenspositie, werkloosheid en langdurige werkloosheid, toegang tot goed en duurzaam werk, loopbaanontwikkeling en doorstroom, bestaanszekerheid, sociale zekerheid, pensioen en intergenerationele verschillen in inkomen en vermogen.

De analyse moet niet alleen beschrijven dát verschillen bestaan, maar ook onderzoeken waardoor deze ontstaan en in stand worden gehouden en waar discriminatie, anti-Zwart racisme en andere structurele belemmeringen daarin een rol spelen. Ook de maatschappelijke beleidsterreinen van SZW moeten onderdeel zijn van deze analyse. Binnen inburgering, integratie, participatie en samenleven moet worden onderzocht welke structurele belemmeringen verschillende groepen ervaren, welke groepen door beleid en voorzieningen wel en niet worden bereikt en welke effecten beleid heeft op gelijkwaardige deelname aan de samenleving.

Ook de werking van sociale zekerheid en publieke uitvoering moet onderdeel zijn van deze analyse. Onderzocht moet worden hoe wet- en regelgeving, handhaving, gegevensgebruik, aanvraagprocedures en uitvoeringspraktijk uitwerken op verschillende groepen. Er moet aandacht zijn voor directe, indirecte en cumulatieve effecten en voor de vraag of beleid en uitvoering bestaande ongelijkheden onbedoeld kunnen versterken. Dit is relevant voor de uitvoering door onder meer UWV, SVB en gemeenten. SZW is verantwoordelijk voor de kaders waarbinnen de uitvoering van de sociale zekerheid plaatsvindt en stuurt op de uitvoering van sociaalezekerheidswetgeving

SZW beschikt al over onderzoek en monitoring op het terrein van integratie en inburgering. De Nationale Route naar Herstel vraagt om deze kennis expliciet te verbinden aan de vraag naar historische doorwerking en herstel. De analyse moet rekening houden met verschillen binnen en tussen gemeenschappen. Brede categorieën mogen verschillen in historische positie en ervaringen niet aan het zicht onttrekken. Waar bestaande data onvoldoende inzicht bieden in de positie en ervaringen van nazaten van het Nederlandse slavernijverleden, moet worden onderzocht welke aanvullende kwalitatieve en kwantitatieve kennis nodig is. Verder moet er niet alleen worden gekeken naar beschikbare kwantitatieve data, maar ook naar de ervaringen van mensen die met beleid en uitvoering te maken hebben. Juist waar bestaande registraties onvoldoende zicht geven op ongelijke behandeling of structurele belemmeringen, is aanvullende kwalitatieve kennis nodig.

Deze analyse mag niet eindigen bij het constateren van verschillen. Zij moet het vertrekpunt vormen voor concrete herstelmaatregelen en een structurele resultaatcyclus: Nulmeting → doelstellingen → maatregelen → indicatoren → onafhankelijke monitoring → openbare rapportage → bijsturing.

Concrete eis:

SZW brengt periodiek en onafhankelijk de sociaaleconomische en maatschappelijke doorwerking van het slavernijverleden, discriminatie en anti-Zwart racisme binnen de eigen beleidsterreinen in kaart. Daarnaast moeten ook de werking van sociale zekerheid en publieke uitvoering en mogelijke directe, indirecte en cumulatieve effecten van beleid en uitvoering meegenomen. Hiervoor wordt een nulmeting uitgevoerd en worden per relevant beleidsterrein concrete doelstellingen en indicatoren vastgesteld. Bestaande kennis en monitoring worden hiervoor benut en waar nodig aangevuld. De resultaten worden openbaar gemaakt en vormen de basis voor gerichte herstelmaatregelen en periodieke bijsturing.

Concrete maatregelen:

- Voer een Rijksbrede en SZW-specifieke nulmeting uit naar sociaaleconomische en maatschappelijke ongelijkheid.
- Breng verschillen in arbeidsmarktpositie, inkomen, bestaanszekerheid, sociale zekerheid, pensioen en vermogensopbouw structureel in beeld.
- Breng ook verschillen in toegang tot en uitkomsten van sociale zekerheid en publieke dienstverlening in beeld.
- Onderzoek welke mechanismen bijdragen aan het ontstaan en voortbestaan van deze verschillen.
- Maak zichtbaar waar discriminatie en anti-Zwart racisme een rol spelen.
- Onderzoek directe, indirecte en cumulatieve effecten van beleid, wet- en regelgeving en uitvoering.
- Benut bestaande onderzoeken en monitoringsinstrumenten en vul deze aan waar zij onvoldoende inzicht bieden.
- Ontwikkel waar nodig aanvullende kwalitatieve kennis over ervaringen van nazaten en betrokken gemeenschappen.
- Stel per relevant beleidsterrein concrete doelstellingen en indicatoren vast.
- Rapporteer periodiek openbaar over de ontwikkeling van deze indicatoren en stuur beleid bij wanneer doelstellingen niet worden bereikt.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

2. Maak sociaaleconomisch herstel en het doorbreken van intergenerationele ongelijkheid onderdeel van de SZW-portefeuille

Sociaaleconomisch herstel vraagt om meer dan gelijke kansen op de arbeidsmarkt. Verschillen in inkomen, bestaanszekerheid, pensioen en vermogen kunnen zich over generaties opstapelen. Daardoor kunnen mensen met vergelijkbare opleidingen, inkomens en inzet vanuit wezenlijk verschillende economische uitgangsposities hun leven opbouwen. Dutch New Narrative Lab (DNNL) heeft in de [internetconsultatie over het slavernijverleden in 2024](#) expliciet de relatie gelegd tussen ondernemerschap, economische zelfstandigheid en intergenerationele vermogensopbouw.

De [WRR](#) wijst erop dat de vermogensverdeling in Nederland aanzienlijk ongelijker is dan de inkomensverdeling en dat economische ongelijkheid gevolgen kan hebben voor sociale mobiliteit. Vermogen speelt daarin een bijzondere rol. Het biedt een buffer tegen financiële tegenslagen en kan worden ingezet voor opleiding, woningbezit, ondernemerschap en andere economische kansen. Vermogen kan bovendien worden doorgegeven aan volgende generaties. Daarmee kan vermogen niet alleen verschillen tussen huishoudens versterken, maar ook bijdragen aan het voortbestaan van economische verschillen tussen generaties.

[CBS-cijfers](#) laten zien dat er grote verschillen bestaan in vermogen naar herkomst. In 2024 bedroeg het mediane huishoudvermogen van huishoudens met een in Nederland geboren hoofdkostwinner van Nederlandse herkomst €201.700. Voor andere herkomstgroepen liggen de mediane vermogens aanzienlijk lager. Deze verschillen onderstrepen het belang van onderzoek naar de manier waarop historische en hedendaagse ongelijkheden zich over generaties kunnen opstapelen en reproduceren.

Sociaaleconomisch herstel kan niet los worden gezien van de economische structuren die ongelijkheid historisch hebben voortgebracht en vandaag nog in stand houden. De trans-Atlantische slavernij was onderdeel van een economisch systeem waarvan de doorwerking zichtbaar is in onder meer de hedendaagse grondstoffenwinning in voormalige kolonies, ongelijke mondiale handelsverhoudingen en de klimaatimpact die Afrikaanse en Caribische gemeenschappen onevenredig raakt. De uitspraak van de Rechtbank Den Haag van 28 januari 2026 over Bonaire maakt zichtbaar dat ook binnen het Koninkrijk sprake kan zijn van structurele verschillen in bescherming en behandeling. [De rechtbank oordeelde](#) dat de Staat de inwoners van Bonaire onvoldoende beschermd tegen de gevolgen van klimaatverandering en hen zonder goede reden anders behandelde dan inwoners van Europees Nederland. Daarmee stelde de rechtbank schending van het discriminatieverbod vast. Een Nationale Route naar Herstel moet zich daarom niet beperken tot het verbeteren van de positie van nazaten binnen bestaande economische structuren, maar ook kritisch kijken naar de werking van die structuren zelf.

SZW moet niet alleen kijken naar inkomen op één moment, maar naar economische positie over de levensloop en tussen generaties. Er moet worden onderzocht welke rol arbeidsmarktpositie, beloning, werkzekerheid, sociale zekerheid, pensioenopbouw en vermogen spelen bij het ontstaan en voortbestaan van economische verschillen.

Waar aantoonbare structurele belemmeringen bestaan, moet worden bepaald welke gerichte herstelmaatregelen aanvullend nodig zijn op generiek arbeidsmarkt-, inkomens- en bestaanszekerheidsbeleid. Ook moet worden gekeken naar de manier waarop bestaande generieke voorzieningen en instrumenten uitwerken voor groepen die structurele achterstanden ervaren. Herstel vraagt niet alleen om aanvullende maatregelen, maar ook om de vraag of bestaand beleid voldoende in staat is om bestaande achterstanden daadwerkelijk te doorbreken.

Ook ondernemerschap kan bijdragen aan economische zelfstandigheid, werkgelegenheid, innovatie, economische groei en opbouw van vermogen. Ondernemerschap staat niet op zichzelf, maar komt mede tot stand door een geheel van factoren en actoren. In het bijzonder zijn dit kennis, sociale netwerken, kapitaal, cultuur en wet- en regelgeving. Dit geheel van factoren en actoren wordt wel een ecosysteem voor ondernemerschap genoemd ([Stam & Van de Ven 2021](#)). Dit ecosysteem zou idealiter [gelijke toegang](#) moeten creëren voor iedereen die wil en kan ondernemen. Tegelijkertijd kunnen ongelijke toegang tot ondernemerschapsecosystemen, financiering en groeikapitaal ertoe leiden dat ondernemerstalent en economisch potentieel onvoldoende worden benut. Dit beeld wordt bevestigd door [onderzoek](#) in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, uitgevoerd door Ruben Brave. Daaruit blijkt dat discriminatie en uitsluiting veelvuldig voorkomen in de Nederlandse startupwereld en dat ondervertegenwoordigde groepen minder toegang hebben tot financiering. [VNO-NCW](#) benadrukt in dit verband dat beperkte toegang tot groeikapitaal niet alleen gevolgen heeft voor individuele ondernemingen uit ondervertegenwoordigde groepen, maar ook raakt aan de manier waarop kapitaal wordt gealloceerd en daarmee aan productiviteit en het Nederlandse verdienvermogen. Voor nazaten van het slavernijverleden moet daarom worden onderzocht in hoeverre bestaande belemmeringen bij ondernemerschap en toegang tot financiering bijdragen aan het voortbestaan van sociaaleconomische verschillen. Daarbij moet niet alleen worden gekeken naar de mogelijkheid om een onderneming te starten, maar ook naar de mogelijkheid om deze duurzaam op te bouwen, te groeien en vermogen op te bouwen en over te dragen.

Toegang tot financiering en kapitaal valt niet volledig binnen de directe portefeuille van SZW. Binnen de Nationale Route naar Herstel vraagt dit daarom om samenwerking met de ministeries die hiervoor verantwoordelijk zijn. Er moet worden aangesloten bij bestaand beleid en instrumenten voor inclusieve financiering en ondernemerschap en moet worden gemonitord of deze daadwerkelijk bijdragen aan gelijkwaardige toegang tot economische kansen.

Social Return als instrument voor herstel

Social Return on Investment (SROI) wordt binnen publieke inkoop gebruikt om maatschappelijke waarde te creëren, onder meer door mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt kansen op werk en inkomen te bieden. Binnen het Rijk is social return onderdeel van maatschappelijk verantwoord inkopen. SROI biedt daarmee een concreet aanknopingspunt voor de Nationale Route naar Herstel. De huidige toepassing is in belangrijke mate gericht op bestaande arbeidsmarkt-doelgroepen.

Voor herstel kan worden onderzocht of en onder welke voorwaarden SROI ook kan worden ingezet om sociaaleconomische achterstanden die samenhangen met de doorwerking van het slavernijverleden te verkleinen. Belangrijk is dat niet wordt verondersteld dat iedere nazaat automatisch een afstand tot de arbeidsmarkt heeft. Het gaat om situaties waarin sprake is van aantoonbare structurele belemmeringen en achterstanden en waarin SROI een passend instrument kan zijn om kansen op werk, stages, opleiding, ondernemerschap en professionele ontwikkeling te vergroten.

Een dergelijke aanpak kan worden gekoppeld aan concrete maatschappelijke doelstellingen, zoals toegang tot werk, stages, opleiding, ondernemerschap, professionele ontwikkeling en duurzame arbeidsmarktparticipatie. Echter moet worden voorkomen dat SROI wordt gereduceerd tot aantallen plaatsingen. Ook duurzame doorstroom, ontwikkeling en maatschappelijke waarde moeten onderdeel zijn van de beoordeling. Omdat de uitvoering van social return voor een belangrijk deel plaatsvindt binnen aanbestedingen en opdrachten, moeten ook opdrachtnemende bedrijven en andere uitvoerende partijen bij de ontwikkeling en uitvoering van deze aanpak worden betrokken.

Verder is het van belang dat SROI niet als afzonderlijk herstelbeleid wordt gezien, maar als één van de instrumenten waarmee binnen de bestaande publieke inkoop maatschappelijke en economische kansen kunnen worden gecreëerd. De inzet moet daarom worden verbonden aan bredere doelstellingen voor sociaaleconomisch herstel en waar mogelijk worden gemonitord op duurzame effecten.

Concrete eis:

SZW maakt het doorbreken van intergenerationele sociaaleconomische ongelijkheid onderdeel van de Nationale Route naar Herstel en ontwikkelt daarvoor een meerjarige agenda. SZW onderzoekt structurele verschillen in arbeidsmarktpositie, inkomen, bestaanszekerheid, sociale zekerheid, pensioen en vermogensopbouw en brengt in kaart welke mechanismen deze verschillen over generaties reproduceren. Waar structurele belemmeringen worden vastgesteld, worden gerichte herstelmaatregelen ontwikkeld.

SZW onderzoekt daarnaast, samen met de verantwoordelijke partijen voor rijksinkoop en maatschappelijk verantwoord inkopen, hoe Social Return doelgerichter kan worden ingezet voor groepen die structurele achterstanden ervaren, waaronder nazaten van het trans-Atlantisch slavernijverleden. Zorg ervoor dat niet alleen plaatsingen, maar ook duurzame arbeidsmarktparticipatie, ontwikkeling en maatschappelijke opbrengsten als resultaat worden meegenomen.

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een meerjarige agenda voor sociaaleconomisch herstel binnen de SZW-portefeuille.
- Onderzoek structurele verschillen in arbeidsmarktpositie, inkomen, bestaanszekerheid, sociale zekerheid, pensioen en vermogensopbouw.
- Breng in kaart welke mechanismen verschillen over generaties reproduceren.
- Ontwikkel gerichte herstelmaatregelen waar structurele belemmeringen worden vastgesteld.
- Zorg dat generiek beleid op het gebied van werk, inkomen en bestaanszekerheid aantoonbaar wordt getoetst op de effecten voor groepen die structurele achterstanden ervaren. Betrek ook de vraag of bestaande sociale zekerheidsvoorzieningen en arbeidsmarktinstrumenten voldoende bijdragen aan het doorbreken van intergenerationele achterstanden.
- Onderzoek hoe publieke middelen en instrumenten voor arbeidsmarktparticipatie en economische zelfstandigheid gericht kunnen worden ingezet.
- Werk voor ondernemerschap, toegang tot financiering en andere terreinen buiten de eigen portefeuille samen met de daarvoor verantwoordelijke ministeries.
- Benut social return en maatschappelijk verantwoord inkopen als aanvullend instrument om maatschappelijke en economische kansen te creëren.

3. Pak discriminatie en anti-Zwart racisme structureel aan in arbeidsmarkt, beleid en uitvoering

Discriminatie en anti-Zwart racisme vormen een belemmering voor gelijkwaardige deelname aan de arbeidsmarkt en samenleving. De aanpak daarvan moet daarom een structureel onderdeel zijn van de Nationale Route naar Herstel. Er moet niet alleen worden gekeken naar toegang tot werk, maar naar de gehele arbeidsloopbaan. Dit betekent dat verschillen en mogelijke discriminatie zichtbaar moeten worden gemaakt bij stages, werving en selectie, instroom, contractvormen, beloning, beoordeling, opleiding en ontwikkeling, promotie en doorstroom, toegang tot leidinggevende posities en uitstroom. Verder moet er ook aandacht zijn voor de positie van mensen nadat zij zijn ingestroomd. Discriminatie en uitsluiting kunnen zich immers ook voordoen in arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden, psychosociale veiligheid, beoordeling, loopbaanontwikkeling, toegang tot leidinggevende posities en de mogelijkheid om misstanden aan te kaarten en daar gevolg aan te geven.

SZW voert al beleid gericht op gelijke kansen en een inclusieve arbeidsmarkt. De Werkagenda Voor een Inclusieve Arbeidsmarkt (VIA) richt zich bijvoorbeeld op duurzame verbetering van de arbeidsparticipatie van mensen met een migratieachtergrond. De Nationale Route naar Herstel vraagt om hieraan een expliciet herstelperspectief toe te voegen en zichtbaar te maken wat beleid specifiek oplevert voor groepen die te maken hebben met anti-Zwart racisme en de doorwerking van historische uitsluiting. Het is van belang dat er wordt gestuurd op aantoonbare resultaten en niet alleen op de aanwezigheid van maatregelen, programma's of intenties. Voor relevante onderdelen van de arbeidsmarkt moeten daarom uitgangspunten, concrete doelen en indicatoren worden vastgesteld.

De verantwoordelijkheid van SZW gaat niet alleen over de toegang tot de arbeidsmarkt, maar ook over de kwaliteit en duurzaamheid van arbeid. Ook arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden, contractzekerheid, psychosociale veiligheid en mogelijkheden voor ontwikkeling en doorstroom moeten onderdeel zijn van de beoordeling van gelijkwaardige arbeidsmarktaandeel. De verantwoordelijkheid van SZW gaat bovendien verder dan het functioneren van werkgevers. Ook beleid, wet- en regelgeving en uitvoering van de overheid kunnen verschillende effecten hebben voor groepen of bestaande ongelijkheden onbedoeld versterken.

De Nationale Route naar Herstel vraagt daarom om een structurele discriminatietoets voor nieuw én bestaand beleid binnen het SZW-domein. Deze toets moet vroeg in beleids- en wetgevingsprocessen worden toegepast en onderdeel zijn van periodieke evaluaties. Verder moet niet alleen worden gekeken naar directe discriminatie, maar ook naar indirecte en cumulatieve effecten en naar de vraag of ogenschijnlijk neutrale regels in de praktijk structureel verschillend uitwerken. De toets moet niet uitsluitend een procedurele controle worden. Wanneer risico's of ongelijkwaardige effecten worden vastgesteld, moet duidelijk worden gemaakt welke aanpassingen volgen. De uitkomsten en opvolging moeten periodiek openbaar worden gerapporteerd.

Concrete eis:

SZW ontwikkelt binnen de Nationale Route naar Herstel een structurele aanpak van discriminatie en anti-Zwart racisme over de gehele arbeidsloopbaan en stelt daarvoor meetbare doelstellingen en indicatoren vast. Daarnaast verankert SZW een discriminatietoets voor nieuw en bestaand beleid, wet- en regelgeving en uitvoering. De toets brengt directe, indirecte en cumulatieve effecten in beeld. Uitkomsten worden openbaar gemaakt en leiden waar nodig aantoonbaar tot aanpassing van beleid, regelgeving of uitvoering.

Concrete maatregelen:

- Maak de aanpak van anti-Zwart racisme expliciet onderdeel van de Nationale Route naar Herstel.
- Breng discriminatie gedurende de gehele arbeidsloopbaan structureel in kaart.
- Neem naast toegang tot werk ook arbeidsvoorwaarden, arbeidsomstandigheden, arbeidszekerheid, psychosociale veiligheid, ontwikkeling en doorstroom mee.
- Stel per relevant beleidsterrein concrete doelstellingen en indicatoren vast.
- Veranker een discriminatietoets voor nieuw en bestaand SZW-beleid.
- Betrek wet- en regelgeving, uitvoering en uitvoeringsorganisaties bij deze toets.
- Onderzoek directe, indirecte en cumulatieve effecten.
- Zorg dat geconstateerde risico's of ongelijkwaardige effecten leiden tot concrete aanpassing.
- Monitor periodiek de effecten van beleid en rapporteer daarover openbaar.
- Vertaal relevante aanbevelingen van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme naar concrete maatregelen, verantwoordelijkheden en termijnen.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

4. Maak sociale zekerheid en publieke uitvoering onderdeel van de herstelopgave

De Nationale Route naar Herstel moet niet alleen kijken naar de positie van mensen op de arbeidsmarkt, maar ook naar de manier waarop de overheid mensen behandelt wanneer zij een beroep doen op sociale zekerheid en publieke voorzieningen. SZW heeft hierbij een directe verantwoordelijkheid. De minister bepaalt de kaders waarbinnen de uitvoering van socialezekerheidswetgeving plaatsvindt en stuurt op de uitvoering door onder meer UWV en SVB. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de Participatiewet binnen de landelijke kaders.

Er moet worden onderzocht of wetgeving, beleid, handhaving en uitvoering direct of indirect kunnen leiden tot ongelijke behandeling of disproportionele uitkomsten voor groepen en specifiek voor nazaten van het trans-Atlantisch slavernijverleden. Het gaat onder meer om toegang tot voorzieningen, aanvraagprocedures, bewijsvereisten, handhaving en fraudebeleid, risicoselectie, gegevensgebruik, administratieve lasten en de toegankelijkheid van dienstverlening. Het is niet voldoende om alleen te onderzoeken of regels op papier gelijk zijn. Ook moet worden gekeken naar de uitwerking ervan in de praktijk en naar de vraag of verschillende regels en verplichtingen zich bij bepaalde groepen kunnen opstapelen. De recente aandacht binnen SZW voor de uitvoering van de sociale zekerheid en onderzoek naar nationaliteit in de sociale zekerheid laat zien dat de werking van uitvoeringsprocessen en gegevensgebruik al onderwerp is van onderzoek en monitoring. De Nationale Route naar Herstel vraagt om deze uitvoeringslens expliciet te verbinden aan discriminatie, anti-Zwart racisme en historische doorwerking.

De ervaringen van nazaten en betrokken gemeenschappen moeten onderdeel zijn van deze beoordeling. Waar structurele belemmeringen of disproportionele effecten worden vastgesteld, moet dit leiden tot aanpassing van beleid of uitvoering en, waar sprake is van geleden schade, tot passende herstelmaatregelen.

Concrete eis:

SZW maakt sociale zekerheid en publieke uitvoering expliciet onderdeel van de Nationale Route naar Herstel. SZW laat onderzoeken hoe wet- en regelgeving, handhaving, gegevensgebruik en uitvoering door UWV, SVB en gemeenten uitwerken op verschillende groepen en waar juridisch en methodologisch verantwoord specifiek op nazaten van het trans-Atlantisch slavernijverleden. Directe, indirecte en cumulatieve discriminatie en disproportionele effecten worden in kaart gebracht. Geconstateerde structurele belemmeringen leiden aantoonbaar tot aanpassing van beleid of uitvoering en waar nodig tot herstelmaatregelen.

Concrete maatregelen:

- Onderzoek de werking van sociale zekerheidswetgeving en publieke uitvoering vanuit het perspectief van gelijkwaardigheid en herstel.
- Onderzoek directe, indirecte en cumulatieve effecten van wet- en regelgeving, handhaving, fraudebeleid, gegevensgebruik en uitvoeringspraktijk.
- Betrek UWV, SVB en gemeenten bij deze analyse en maak duidelijk welke verantwoordelijkheden op welk niveau liggen.
- Onderzoek de toegankelijkheid van voorzieningen, aanvraagprocedures, informatie, dienstverlening en bezwaar- en klachtmogelijkheden.
- Breng in kaart of bepaalde groepen structureel met zwaardere administratieve lasten, bewijsvereisten of handavingsrisico's worden geconfronteerd.
- Betrek de ervaringen en kennis van nazaten en betrokken gemeenschappen structureel bij onderzoek, beoordeling en beleidsontwikkeling.
- Zorg dat geconstateerde structurele belemmeringen leiden tot concrete aanpassing van beleid of uitvoering.
- Ontwikkel waar nodig herstelmaatregelen voor mensen die aantoonbaar door structurele tekortkomingen in beleid of uitvoering zijn benadeeld.
- Monitor en rapporteer openbaar over de uitkomsten en de opvolging daarvan.

5. Veranker gelijkwaardigheid en herstel in het beleid rond inburgering, integratie, participatie en samenleven

De Nationale Route naar Herstel gaat niet alleen over sociaaleconomische positie, maar ook over de manier waarop mensen worden benaderd en gepositioneerd binnen de samenleving. SZW heeft vanuit inburgering, integratie en participatie een verantwoordelijkheid voor maatschappelijke deelname en voor beleid dat mensen in staat stelt volwaardig mee te doen.

Een herstell perspectief vraagt om kritische reflectie op de uitgangspunten en aannames binnen deze beleidsterreinen. Het gaat onder meer om de vraag welke aannames van integratie, burgerschap, participatie en 'meedoen' in beleid besloten liggen, welke groepen als uitgangspunt worden genomen en of verschillende historische posities binnen Nederland en het Koninkrijk voldoende worden erkend. Dit is in het bijzonder relevant voor nazaten van het Nederlandse slavernijverleden. Hun positie kan niet uitsluitend worden benaderd vanuit hedendaagse migratie of integratie, maar is verbonden met de geschiedenis van Nederland en het Koninkrijk zelf. Een beleidsbenadering waarin uiteenlopende groepen voornamelijk onder brede categorieën worden geplaatst, kan deze historische verschillen uit het zicht laten verdwijnen. De Nationale Route naar Herstel vraagt daarom om beleid dat verschillende historische posities herkent zonder nieuwe uitsluiting of categorisering te creëren. Bij toekomstige actualisering van de inhoudelijke kaders kan worden gezien hoe kennis over de Nederlandse koloniale en slavernijgeschiedenis, de doorwerking daarvan en de betekenis van racisme, discriminatie en gelijkwaardigheid passend onderdeel kunnen zijn van kennis over de Nederlandse samenleving en de democratische rechtsstaat.

Herstel vraagt daarnaast om te kijken naar de werking van het inburgerings- en participatiebeleid zelf. Onderzocht moet worden welke groepen binnen beleid en uitvoering tegen structurele belemmeringen aanlopen, welke gevolgen beleidskeuzes hebben voor hun maatschappelijke en economische positie en of de uitvoering daadwerkelijk bijdraagt aan volwaardige deelname. Betrokken gemeenschappen moeten niet uitsluitend onderwerp van beleid zijn, maar een structurele positie krijgen bij het identificeren van knelpunten, ontwikkelen van maatregelen en beoordelen van resultaten.

Concrete eis:

SZW voert periodiek een doorlichting uit van beleid en uitvoering rond inburgering, integratie, participatie en samenleven vanuit gelijkwaardigheid, herstel en het tegengaan van discriminatie en anti-Zwart racisme. Er wordt onderzocht welke aannames, categorisering en effecten gelijkwaardige deelname kunnen belemmeren en welke aanpassingen nodig zijn. Bij toekomstige actualisering van de inhoudelijke kaders van inburgering wordt, in samenwerking met de verantwoordelijke uitvoerings- en onderwijspartners, gezien hoe de koloniale en slavernijgeschiedenis en de doorwerking daarvan passend onderdeel kunnen zijn van kennis over de Nederlandse samenleving. Betrokken gemeenschappen krijgen een structurele positie bij de doorlichting, beleidsontwikkeling en evaluatie.

Concrete maatregelen:

- Voer periodiek een doorlichting uit van beleid en uitvoering rond inburgering, integratie, participatie en samenleven vanuit gelijkwaardigheid en herstel.
- Onderzoek welke aannames en categorisering binnen deze beleidsterreinen gelijkwaardige deelname kunnen belemmeren.
- Onderzoek de effecten van beleid op verschillende groepen en gemeenschappen.
- Actualiseer waar nodig de inhoudelijke kaders van inburgering vanuit kennis over de Nederlandse koloniale en slavernijgeschiedenis en de doorwerking daarvan.
- Verbind kennis over racisme, discriminatie en gelijkwaardigheid aan kennis over de Nederlandse samenleving en de democratische rechtsstaat.
- Onderzoek periodiek welke groepen binnen de inburgerings- en participatieketen tegen structurele belemmeringen aanlopen.
- Geef betrokken gemeenschappen een structurele positie bij beleidsontwikkeling, uitvoering en evaluatie.
- Maak de uitkomsten van deze doorlichtingen openbaar en verbind daaraan concrete verbetermaatregelen.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft een belangrijke verantwoordelijkheid binnen de Nationale Route naar Herstel. De Route naar Herstel vraagt om een samenhangende overheidsaanpak die niet alleen het slavernijverleden erkent, maar ook de gevolgen en doorwerking ervan adresseert en ruimte maakt voor maatschappelijk en structureel herstel.

Voor VWS betekent dit dat herstel zichtbaar moet worden binnen gezondheid en zorg, welzijn, jeugd en sport. Binnen deze domeinen kunnen gezondheidsverschillen, discriminatie en racisme, ongelijke toegang en maatschappelijke uitsluiting de gezondheid, het welzijn en de ontwikkelkansen van nazaten beïnvloeden. Herstel vraagt daarom niet alleen om aandacht voor verschillen in uitkomsten, maar ook voor de institutionele en structurele mechanismen die deze verschillen veroorzaken of in stand houden.

VWS heeft inmiddels belangrijke stappen gezet. Het ministerie liet Dr. Alana Helberg-Proctor een [verkenkend onderzoek](#) uitvoeren naar de doorwerking van de trans-Atlantische slavenhandel en slavernij op de gezondheid van nazaten en de gezondheidszorg in Nederland. In maart 2026 is vervolgens de Denktank Interventies voor gezondheidsherstel ingesteld om voorstellen voor heling en herstel te ontwikkelen. De Nationale Route naar Herstel moet deze ontwikkeling voortzetten: van onderzoek en erkenning naar concrete maatregelen, structurele financiering en blijvende verandering in beleid, zorg en uitvoering.

Gezondheid gaat niet alleen over de afwezigheid van ziekte, maar ook over lichamelijk, mentaal en sociaal welbevinden en over de mogelijkheden die mensen hebben om met uitdagingen in het leven om te gaan. Dit sluit aan bij de definitie van de Wereldgezondheidsorganisatie ([WHO](#)) en bij het [concept Positieve Gezondheid](#) van Machteld Huber, waarin ook zingeving, kwaliteit van leven, meedoen en dagelijks functioneren een plaats hebben.

Voor VWS betekent dit dat de Nationale Route naar Herstel niet alleen moet gaan over individuele gezondheid en toegang tot zorg. Gezondheid wordt mede bepaald door sociale omstandigheden, preventie, de leefomgeving, sociale verbondenheid, maatschappelijke uitsluiting en de mogelijkheden om gezond en veilig op te groeien. Vanuit de verantwoordelijkheden voor volksgezondheid, welzijn, jeugd en sport heeft VWS een belangrijke rol in het verbeteren van deze voorwaarden. Determinanten van gezondheid liggen echter ook buiten de directe portefeuille van VWS, bijvoorbeeld op het gebied van wonen, bestaanszekerheid en onderwijs. Daarom moet VWS binnen de Nationale Route nauw samenwerken met de verantwoordelijke departementen.

Ook Caribisch Nederland moet onderdeel zijn van deze opgave. VWS heeft daar een eigen verantwoordelijkheid voor zorg, welzijn en jeugd en moet werken aan een zorg- en ondersteuningsniveau dat gelijkwaardig is aan Europees Nederland, met ruimte voor de specifieke context van Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De Nationale Route naar Herstel moet deze context expliciet meenemen.

De voorstellen sluiten aan bij de uitgangspunten van het Zwart Manifest: erkenning, gelijkwaardigheid, zeggenschap en het wegnemen van structurele belemmeringen. Vanuit de verantwoordelijkheden van VWS worden vier samenhangende eisen geformuleerd:

1. [Maak gezondheidsherstel en het doorbreken van structurele gezondheidsongelijkheid onderdeel van de VWS-portefeuille.](#)
2. [Investeer structureel in welzijn, sociale infrastructuur en gemeenschapskracht.](#)
3. [Maak jeugd en intergenerationeel herstel een structureel onderdeel van de Nationale Route naar Herstel.](#)
4. [Pak anti-Zwart racisme, discriminatie en ongelijke toegang structureel aan in zorg, welzijn en sport.](#)

Samen vormen deze eisen de basis voor een meerjarige VWS-agenda die erkenning verbindt aan concreet herstel en structurele verandering. Zwarte gemeenschappen zijn niet alleen doelgroep of gesprekspartner, maar krijgen een structurele positie en leiderschap bij de agendering, ontwikkeling, uitvoering, monitoring en evaluatie van maatregelen.

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

1. Maak gezondheidsherstel en het doorbreken van structurele gezondheidsongelijkheid onderdeel van de VWS-portefeuille

Het slavernijverleden werkt door in de gezondheid en het welzijn van nazaten van tot slaaf gemaakte mensen en Zwarte gemeenschappen in Nederland. Het onderzoek dat VWS heeft laten uitvoeren beschrijft verschillende manieren waarop nazaten worden geraakt, waaronder de gevolgen van het slavernijverleden, hedendaagse ervaringen met racisme en discriminatie, langdurige stress en verminderd vertrouwen in de zorg.

VWS heeft daarmee een belangrijke eerste stap gezet: de doorwerking is onderzocht en zichtbaar gemaakt. De Denktank Interventies voor gezondheidsherstel is bezig om aanbevelingen voor te stellen voor het ontwikkelen van interventies voor heling en herstel. De Nationale Route naar Herstel vraagt om de volgende stap: de vertaling van kennis naar concrete, structurele en meerjarige maatregelen met daar bijhorende financiële middelen.

Gezondheidsherstel moet breed worden opgevat. Het gaat om de doorwerking en discriminatie op institutioneel niveau. Het gaat om lichamelijke, mentale en sociale gezondheid en om de samenhang daartussen. Ook vertrouwen in de zorg, toegang tot passende zorg en ondersteuning en de mogelijkheid om preventief gezond te leven zijn onderdeel van deze opgave.

Gezondheidsherstel vraagt bovendien om meer dan individuele zorg of behandeling. Gezondheid wordt mede bepaald door de omstandigheden waarin mensen opgroeien, wonen, werken en leven. Racisme en discriminatie, sociaaleconomische ongelijkheid, chronische stress, sociale uitsluiting en verschillen in toegang tot een gezonde leefomgeving kunnen gezondheidsverschillen versterken. Verder moet VWS ook de preventieve kant van gezondheid meenemen. Het ministerie is niet alleen verantwoordelijk voor zorg, maar ook voor publieke gezondheid, preventie, bewegen en gezondheidsbevordering.

Een deel van de factoren die gezondheid beïnvloeden valt buiten de directe verantwoordelijkheid van VWS. Voor bestaanszekerheid en arbeidsmarkt ligt bijvoorbeeld een verbinding met SZW en voor wonen en leefomgeving met VRO. VWS moet vanuit de eigen verantwoordelijkheid de gezondheidsimpact daarvan zichtbaar maken en waar nodig agenderen binnen de Rijksbrede Route naar herstel.

Ook Caribisch Nederland moet in deze aanpak worden meegenomen. De gezondheidsopgaven en zorgstructuren op Bonaire, Sint Eustatius en Saba verschillen van die in Europees Nederland. De inzet moet aansluiten bij de lokale context en de ervaringen van inwoners en lokale zorg- en welzijnspartners.

De adviezen van de Denktank moeten uitmonden in concrete interventies, structurele financiering en meetbare doelstellingen. Er moet vanaf het begin duidelijk zijn wat wordt uitgevoerd, welke resultaten worden nagestreefd en hoe nazaten en betrokken gemeenschappen invloed hebben op de beoordeling en bijsturing.

Concrete eis:

VWS maakt gezondheidsherstel en het doorbreken van structurele gezondheidsongelijkheid van nazaten van het Nederlandse slavernijverleden een structureel onderdeel van de Nationale Route naar Herstel. De bestaande kennis en de adviezen van de Denktank Interventies voor gezondheidsherstel worden vertaald naar een meerjarige herstelagenda met concrete maatregelen, structurele financiering, meetbare doelstellingen en onafhankelijke monitoring. Zorg, preventie en gezondheidsbevordering moeten in samenhang bekeken worden met aandacht voor de specifieke context van Caribisch Nederland.

Concrete maatregelen:

- Vertaal de uitkomsten van het onderzoek Gezondheidseffecten van Slavernij en de adviezen van de Denktank Interventies voor gezondheidsherstel naar een meerjarige herstelagenda.
- Breng structurele gezondheidsverschillen in kaart en onderzoek welke historische en hedendaagse mechanismen daaraan bijdragen.
- Onderzoek verschillen in toegang tot zorg, preventie en ondersteuning en in vertrouwen in zorg en publieke gezondheidsvoorzieningen.
- Ontwikkel concrete doelstellingen, indicatoren en een structurele monitor voor gezondheidsherstel.
- Zorg voor structurele financiering van maatregelen die aantoonbaar bijdragen aan herstel.
- Betrek nazaten en betrokken gemeenschappen bij ontwerp, uitvoering, monitoring en evaluatie. Neem de specifieke context van Bonaire, Sint Eustatius en Saba mee en werk samen met lokale gemeenschappen en zorg- en welzijnspartners.
- Werk voor gezondheidsdeterminanten die buiten de VWS-portefeuille liggen structureel samen met andere departementen.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

2. Investeer structureel in welzijn, sociale infrastructuur en gemeenschapskracht

Herstel vindt niet alleen plaats binnen de gezondheidszorg. Sociale verbondenheid, ontmoeting, ondersteuning, zingeving en sterke gemeenschappen zijn eveneens van betekenis voor gezondheid en welzijn. VWS heeft vanuit welzijn en de sociale infrastructuur een verantwoordelijkheid voor het versterken van de omstandigheden waarin mensen kunnen meedoen en zich kunnen ontwikkelen.

Binnen Zwarte gemeenschappen bestaan al lange tijd organisaties, netwerken en informele structuren die ondersteuning bieden, kennis overdragen, ontmoeting mogelijk maken en bijdragen aan weerbaarheid en gemeenschapsvorming. Binnen de Nationale Route naar Herstel moeten deze structuren niet alleen worden gezien als partijen die de overheid kan raadplegen, maar ook als mogelijke dragers van herstel.

Dat vraagt om ruimte voor community-led oplossingen: initiatieven die vanuit gemeenschappen zelf worden ontwikkeld en aansluiten bij hun ervaringen, behoeften en vormen van herstel. Denk aan laagdrempelige ondersteuning, ontmoeting en lotgenotencontact, mentale en sociale ondersteuning, activiteiten rond identiteit en zingeving en initiatieven die sociale verbinding tussen generaties versterken.

Daarvoor is continuïteit belangrijk. Herstel en gemeenschapsopbouw laten zich moeilijk organiseren via uitsluitend kortlopende projecten en incidentele subsidies. Initiatieven die aantoonbaar bijdragen aan welzijn en herstel moeten de mogelijkheid krijgen om kennis, organisatiekracht en bereik duurzaam op te bouwen.

Dit betekent niet dat VWS alle maatschappelijke of culturele initiatieven moet financieren. De inzet moet aansluiten bij de eigen verantwoordelijkheid voor gezondheid, welzijn, ondersteuning en sociale infrastructuur. Waar initiatieven primair betrekking hebben op bijvoorbeeld cultuur, onderwijs, bestaanszekerheid of lokale voorzieningen, ligt samenwerking met andere departementen en gemeenten voor de hand.

Ook moet er aandacht zijn voor de infrastructuur waarbinnen gemeenschappen toegang krijgen tot ondersteuning. Niet alleen de vraag welke initiatieven subsidie ontvangen is relevant, maar ook of bestaande reguliere voorzieningen Zwarte gemeenschappen daadwerkelijk bereiken, aansluiten bij hun behoeften en ruimte bieden voor eigen vormen van ondersteuning en gemeenschapskracht.

Zwarte gemeenschappen moeten zeggenschap en leiderschap hebben op de keuzes die binnen deze agenda worden gemaakt. Zij moeten niet alleen als gesprekspartner worden betrokken nadat beleid is ontwikkeld, maar vanaf de agendering en het ontwerp tot en met de uitvoering, monitoring en evaluatie een leidende rol kunnen vervullen. Dat betekent dat zij mede de prioriteiten bepalen, richting geven aan het proces en daadwerkelijk invloed hebben op de besluiten en middelen.

Concrete eis:

VWS maakt versterking van welzijn, sociale infrastructuur en gemeenschapskracht van nazaten van het Nederlandse slavernijverleden structureel onderdeel van de meerjarige herstelagenda. VWS creëert hiervoor passende, toegankelijke en waar nodig meerjarige vormen van ondersteuning en financiering voor community-led initiatieven die bijdragen aan gezondheid, welzijn, sociale verbinding en herstel. Zwarte gemeenschappen krijgen daadwerkelijke zeggenschap over prioriteiten, inrichting en beoordeling van deze inzet

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een meerjarige agenda voor welzijn, sociale infrastructuur en gemeenschapskracht als onderdeel van de Nationale Route naar Herstel.
- Creëer structurele en toegankelijke financieringsmogelijkheden voor community-led initiatieven die bijdragen aan gezondheid, welzijn, sociale verbinding en herstel.
- Onderzoek welke bestaande welzijns- en ondersteuningsvoorzieningen Zwarte gemeenschappen wel en niet bereiken.
- Verminder drempels voor grassrootsorganisaties om toegang te krijgen tot financiering en ondersteuning.
- Geef ruimte aan verschillende vormen van gemeenschapskracht, ondersteuning, zingeving en herstel.
- Ondersteun de opbouw van duurzame organisatiekracht en kennis, in plaats van uitsluitend kortlopende projecten te financieren.
- Betrek Zwarte gemeenschappen structureel bij prioritering, ontwerp, uitvoering en beoordeling.
- Werk voor vraagstukken buiten de VWS-portefeuille samen met andere departementen en gemeenten.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

3. Maak jeugd en intergenerationeel herstel een structureel onderdeel van de Nationale Route naar Herstel

De Nationale Route naar Herstel moet nadrukkelijk ook naar volgende generaties kijken. Kinderen en jongeren groeien niet los van de ervaringen, omstandigheden en verhalen van eerdere generaties op. Het gaat om de wisselwerking tussen historische doorwerking, hedendaags racisme en discriminatie, sociaaleconomische omstandigheden en de omgeving waarin kinderen en jongeren opgroeien. Voor VWS ligt hier een directe verbinding met jeugdbeleid, mentale gezondheid, preventie, jeugdhulp en de sociale en pedagogische basis. VWS heeft binnen deze domeinen een eigen verantwoordelijkheid voor het gezond en veilig opgroeien van kinderen en jongeren.

De Nationale Route kan daarop voortbouwen en hier een specifiek herstelperspectief aan toevoegen. Er is aandacht nodig voor mentale gezondheid, identiteit, ervaringen met racisme en discriminatie, toegang tot passende hulp en vertrouwen in hulpverlening. Ook beschermende factoren zijn van belang: familie, gemeenschap, culturele identiteit, positieve rolmodellen en sociale netwerken kunnen bijdragen aan weerbaarheid en herstel. Deze factoren moeten niet alleen worden gezien als individuele hulpbronnen, maar ook als onderdelen van de sociale omgeving waarin kinderen en jongeren opgroeien.

Intergenerationeel herstel betekent niet alleen het behandelen van problemen nadat deze zijn ontstaan. Het vraagt juist om preventie en om het versterken van omstandigheden waarin Zwarte kinderen en jongeren gezond en veilig kunnen opgroeien en zich volwaardig kunnen ontwikkelen. Er moet worden voorkomen dat jeugdbeleid problematiserend of stigmatiserend is. Het uitgangspunt moet zijn dat kinderen en jongeren recht hebben op passende ondersteuning en ontwikkelkansen en dat beleid oog heeft voor zowel risico's als beschermende factoren.

Kinderen, jongeren, ouders en ervaringsdeskundigen moeten zelf een stem hebben. Hun betrokkenheid moet structureel worden georganiseerd en verbonden aan de ontwikkeling, uitvoering en beoordeling van maatregelen voor Zwarte kinderen, jongeren en gezinnen.

Waar vraagstukken het onderwijs, bestaanszekerheid, discriminatie of veiligheid raken, werkt VWS samen met onder meer OCW, SZW en JenV. De verantwoordelijkheid voor gezondheid, preventie, jeugdhulp en de sociale en pedagogische basis blijft onderdeel van de VWS-opgave.

Concrete eis:

VWS maakt jeugd en intergenerationeel herstel een structureel onderdeel van de Nationale Route naar Herstel. Samen met Zwarte kinderen, jongeren, gezinnen, professionals en ervaringsdeskundigen ontwikkelt VWS een gerichte aanpak voor situaties waarin historische doorwerking, racisme, discriminatie en andere structurele factoren de gezondheid, het welzijn en de ontwikkeling beïnvloeden. Deze aanpak richt zich op preventie en herstel, met aandacht voor mentale gezondheid, identiteit, toegang tot passende ondersteuning en het versterken van beschermende factoren binnen gezinnen en gemeenschappen.

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een meerjarige aanpak voor jeugd en intergenerationeel herstel binnen de Nationale Route naar Herstel.
- Breng in kaart hoe historische doorwerking, hedendaags racisme en discriminatie en sociaaleconomische omstandigheden kunnen samenhangen met gezondheid en ontwikkeling van kinderen en jongeren.
- Versterk preventie en vroegtijdige ondersteuning voor mentale en sociale gezondheid.
- Investeer in beschermende factoren zoals sociale netwerken, familie, gemeenschapskracht, identiteit en positieve rolmodellen.
- Zorg voor passende en toegankelijke jeugdhulp en mentale ondersteuning.
- Onderzoek waar kinderen, jongeren en gezinnen onvoldoende worden bereikt door bestaande voorzieningen.
- Betrek kinderen, jongeren, ouders en ervaringsdeskundigen structureel bij ontwikkeling en evaluatie.
- Voorkom dat herstelbeleid leidt tot stigmatisering of medicalisering van Zwarte kinderen en jongeren.
- Werk samen met OCW, SZW, JenV, gemeenten en andere verantwoordelijke partijen waar vraagstukken meerdere domeinen raken.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

4. Pak anti-Zwart racisme, discriminatie en ongelijke toegang structureel aan in zorg, welzijn en sport

Herstel vraagt ook om verandering van de instituties en systemen waarin mensen vandaag de dag discriminatie, uitsluiting of ongelijke behandeling ervaren. VWS heeft al een brede aanpak van discriminatie en gelijke kansen in zorg, welzijn en sport. Onderzoek in opdracht van VWS heeft de aard, omvang en impact van discriminatie binnen deze domeinen verder in beeld gebracht. De Nationale Route naar Herstel moet deze bestaande aanpak verdiepen door anti-Zwart racisme en de doorwerking van historische uitsluiting expliciet mee te nemen.

Zorg

Binnen de zorg gaat het niet alleen om toegang tot voorzieningen. Ook bejegening, vertrouwen, communicatie, diagnostiek, onderzoek, behandeling en de mate waarin medische kennis en richtlijnen rekening houden met verschillende groepen zijn van belang.

Ervaringen met racisme of discriminatie kunnen het vertrouwen in zorgverleners aantasten en bijdragen aan zorgmijding. Het onderzoek naar de gezondheidseffecten van slavernij benoemt ook dit verband. Daarom moet worden gekeken waar uitsluiting en ongelijke behandeling optreden, welke gevolgen dat heeft voor kwaliteit en uitkomsten van zorg en welke veranderingen nodig zijn in beleid, richtlijnen, opleidingen, onderzoek en praktijk.

Ook de productie van medische kennis verdient aandacht. Wanneer bepaalde groepen onvoldoende worden meegenomen in onderzoek, data, richtlijnen of medische opleidingen, kan dit gevolgen hebben voor passende diagnostiek en behandeling. De Nationale Route naar Herstel vraagt daarom niet alleen om betere toegang tot bestaande zorg, maar ook om de vraag welke kennis en praktijken nodig zijn om zorg daadwerkelijk gelijkwaardig en passend te maken.

Welzijn

Ook binnen welzijn is een structurele aanpak nodig. Het gaat om toegankelijkheid, bereik en bejegening, maar ook om de vraag of reguliere voorzieningen voldoende aansluiten bij de ervaringen en behoeften van Zwarte gemeenschappen.

VWS moet zichtbaar maken welke groepen door welzijnsvoorzieningen wel en niet worden bereikt, welke structurele belemmeringen daarbij een rol spelen en wat nodig is om toegankelijkheid en aansluiting te verbeteren. Daarnaast moet er ruimte blijven voor oplossingen die vanuit gemeenschappen zelf worden ontwikkeld.

Sport

Voor sport geldt een vergelijkbare structurele opgave. De aanpak moet verder gaan dan incidenten van racisme of discriminatie op en rond het sportveld. Sport is ook een terrein waarop gezondheid, sociale verbinding en ontwikkelkansen samenkomen. VWS heeft een verantwoordelijkheid om sport voor iedereen toegankelijk en veilig te maken.

Het gaat onder meer om toegang tot sport, sociale veiligheid, talentontwikkeling, doorstroom naar topsport, vertegenwoordiging binnen trainers- en bestuurdersfuncties en de positie van Zwarte sporters binnen sportorganisaties.

De recente inzet van VWS op een veiligere en eerlijkere sport laat zien dat hiervoor al structuren bestaan. De Nationale Route naar Herstel vraagt om daar expliciet anti-Zwart racisme en ongelijke kansen aan te verbinden.

Caribisch Nederland

Separaat moet er voor Caribisch Nederland worden onderzocht hoe discriminatie, ongelijke toegang en verschillen in zorg, welzijn, jeugd en sport doorwerken. Het Europese Nederlandse beleidsmodel moet niet zonder meer worden overgenomen. VWS heeft zelf aangegeven dat voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba maatwerk nodig is en werkt aan een zorg- en ondersteuningsniveau dat gelijkwaardig is aan Europees Nederland.

Zwarte zorggebruikers, professionals, sporters, jongeren en gemeenschappen moeten structureel invloed krijgen op het identificeren van problemen, het ontwikkelen van oplossingen en het beoordelen van resultaten. Vertegenwoordiging alleen is daarvoor niet voldoende.

Concrete eis:

VWS versterkt de bestaande aanpak van discriminatie en gelijke kansen in zorg, welzijn en sport met een expliciete en meetbare aanpak van anti-Zwart racisme en structurele uitsluiting. Er wordt gekeken naar toegang, bereik, bejegening, kwaliteit en uitkomsten van zorg en welzijn, naar medische kennis, onderzoek en opleidingen en naar toegang, sociale veiligheid, talentontwikkeling, doorstroom en vertegenwoordiging binnen sport. Per domein worden concrete doelstellingen en indicatoren vastgesteld en openbaar gemonitord. Zwarte gemeenschappen, zorggebruikers, professionals en sporters krijgen een structurele positie bij de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van deze aanpak. Caribisch Nederland wordt hierbij expliciet meegenomen, met ruimte voor de specifieke lokale context.

Concrete maatregelen:

- Maak anti-Zwart racisme expliciet onderdeel van de VWS-brede aanpak van discriminatie en gelijke kansen.
- Breng discriminatie en ongelijke behandeling in zorg, welzijn en sport structureel in kaart.
- Onderzoek verschillen in toegang, bereik, bejegening, kwaliteit en uitkomsten.
- Onderzoek de gevolgen van discriminatie voor vertrouwen in zorg en ondersteuning en voor zorgmijding.
- Toets diagnostiek, behandeling, richtlijnen, onderzoek, data en medische opleidingen op mogelijke uitsluitingsmechanismen en kennisleemtes.
- Zorg dat geconstateerde ongelijkheden leiden tot concrete aanpassingen in beleid, opleiding, onderzoek en praktijk.
- Maak toegang, sociale veiligheid, talentontwikkeling, doorstroom en vertegenwoordiging onderdeel van de aanpak in sport.
- Betrek Zwarte zorggebruikers, professionals, sporters en gemeenschappen structureel bij ontwikkeling, uitvoering en evaluatie.
- Neem Caribisch Nederland expliciet mee en ontwikkel maatregelen in samenwerking met inwoners, lokale zorg- en welzijnspartners en openbare lichamen.
- Monitor resultaten per domein en rapporteer daarover openbaar.

Ministerie van Justitie en Veiligheid

Het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) heeft een belangrijke verantwoordelijkheid binnen de Nationale Route naar Herstel. JenV is verantwoordelijk voor de rechtsorde, rechtshandhaving, politie, strafrechtketen en een belangrijk deel van het vreemdelingenbeleid. Daarmee heeft het ministerie een directe verantwoordelijkheid voor de vraag of mensen daadwerkelijk gelijk worden behandeld door de overheid en toegang hebben tot effectieve rechtsbescherming.

De afgelopen jaren zijn binnen het JenV-domein stappen gezet die relevant zijn voor herstel. Zo is aandacht gevraagd voor de bijzondere positie van oudere ongedocumenteerde Surinamers en voor de vraag hoe hun langdurige verblijf en historische verbondenheid met Nederland moeten worden meegewogen in het beleid. Ook heeft het kabinet aangekondigd sterker in te zetten op een discriminatietoets en op het aanpakken van de doorwerking van het slavernijverleden. Deze stappen laten zien dat er binnen JenV ruimte is om historische omstandigheden en de doorwerking daarvan mee te wegen in beleid en uitvoering. Tegelijkertijd zijn afzonderlijke maatregelen niet voldoende. De Nationale Route naar Herstel vraagt om een structurele aanpak van de manier waarop de rechtsstaat, rechtshandhaving en strafrechtketen uitwerken voor mensen die anti-Zwart racisme en andere vormen van discriminatie ervaren.

De doorwerking van het koloniale en slavernijverleden raakt niet alleen aan de manier waarop mensen worden gezien en behandeld, maar ook aan hun veiligheid en veiligheidsgevoel. Voor Zwarte Nederlanders raakt dit daarmee ook aan de nationale veiligheid: de vraag of zij zich veilig weten, op bescherming door de overheid kunnen rekenen en erop kunnen vertrouwen dat signalen van dreiging, discriminatie en geweld serieus worden genomen. Daarnaast werkt ongelijkheid door in de manier waarop risico's worden ingeschat, aangiftes worden opgenomen, controles worden uitgevoerd, verdachten worden geselecteerd, zaken worden vervolgd en straffen worden opgelegd. Wanneer verschillen in behandeling zich op meerdere momenten in deze keten voordoen, kunnen deze zich opstapelen. Daarom is het noodzakelijk om niet alleen naar afzonderlijke incidenten te kijken, maar naar de werking van de gehele keten én naar de gevolgen daarvan voor de veiligheid en het veiligheidsgevoel van Zwarte Nederlanders

Ook de rechtsbescherming zelf vraagt aandacht. Wanneer mensen worden geconfronteerd met etnisch profileren, buitenproportioneel geweld, politieoptreden met fatale afloop of andere vormen van ongelijke behandeling, moeten zij daadwerkelijk toegang hebben tot informatie, klacht- en rechtsbeschermingsprocedures. Voor nabestaanden van mensen die overlijden bij of na politieoptreden is transparantie over wat er is gebeurd en toegang tot relevante informatie een wezenlijk onderdeel van herstel en rechtsbescherming.

Herstel betekent daarmee dat JenV niet alleen reageert op individuele gevallen, maar structureel onderzoekt waar ongelijke uitkomsten ontstaan, welke mechanismen daaraan bijdragen en hoe deze kunnen worden doorbroken. Waar beleid of uitvoering aantoonbaar tot ongelijke behandeling leidt, moet dit leiden tot aanpassing van beleid, wetgeving of uitvoeringspraktijk. De kennis en ervaringen van nazaten en betrokken gemeenschappen moeten daarbij een structurele plaats krijgen.

Vanuit de verantwoordelijkheden van JenV formuleren we vier samenhangende eisen:

1. [Maak de doorwerking van anti-Zwart racisme in de rechtsstaat zichtbaar en toetsbaar](#)
2. [Garandeer gelijke rechtshandhaving en effectieve verantwoording van politieoptreden](#)
3. [Onderzoek en doorbreek ongelijke behandeling in de gehele strafrechtketen](#)
4. [Versterk de rechtsbescherming en het herstel van mensen en gemeenschappen die racisme ervaren](#)

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

1. Maak de doorwerking van anti-Zwart racisme in de rechtsstaat zichtbaar en toetsbaar

De rechtsstaat biedt bescherming tegen willekeur en ongelijke behandeling. Dat betekent ook dat de overheid moet kunnen aantonen dat wetgeving, beleid en uitvoering niet leiden tot structurele ongelijke behandeling van bepaalde groepen. JenV moet daarom niet alleen kijken naar individuele discriminatie, maar ook naar patronen in beleid, gegevensgebruik, risicoprofilering en uitvoering.

Het Toeslagenschandaal laat zien hoe groot de gevolgen kunnen zijn wanneer risicoselectie en overheidsuitvoering groepen burgers structureel verschillend raken. Uit een [CBS-analyse](#) van 10.265 gezinnen die als gedupeerd waren vastgesteld, bleek dat [70 procent van de gedupeerden een migratieachtergrond](#) had. Caribische-Nederlanders waren ten opzichte van Nederlanders zonder migratieachtergrond naar verhouding 32 keer vaker gedupeerd en Surinaamse Nederlanders 22 keer vaker. We weten dat deze cijfers betrekking hebben op de Belastingdienst en daarmee niet rechtstreeks vallen onder JenV. Tegelijkertijd laten ze wel zien waarom het noodzakelijk is om binnen de veiligheids- en strafrechtketen kritisch te kijken naar de werking van risicoprofielen, algoritmen en andere vormen van selectie. Het gebruik van persoonsgegevens, afkomst, nationaliteit of andere kenmerken in risicoprofielen kan grote gevolgen hebben voor de manier waarop burgers door de overheid worden benaderd. JenV moet daarom kunnen aantonen dat dergelijke instrumenten mensenrechten respecteren en niet leiden tot discriminatoire uitkomsten.

De bestaande [Discriminatietoets](#) moet binnen JenV daadwerkelijk worden verbonden aan beleidsontwikkeling, wetgeving en uitvoering. Het doel moet niet alleen zijn om vooraf te beoordelen of beleid mogelijk discriminerend is, maar ook om achteraf te kunnen vaststellen of beleid in de praktijk tot ongelijke uitkomsten leidt. Echter, toetsing alleen is niet voldoende.

De praktijk laat zien dat het structureel voorkomen van discriminerende risicoprofilering niet lukt. Ook nieuwe instrumenten zoals de [NTA](#) voor profileringsalgoritmen bieden geen garantie dat discriminatie wordt voorkomen. De NTA is gericht op het beheersen en toetsen van discriminatierisico's, maar neemt het onderliggende risico van risicoprofilering niet weg. Dit stelt ook het [College voor de Rechten van de Mens](#). Zij zeggen dat de NTA een stap vooruit is, maar nog geen garantie biedt tegen discriminatie of privacy-gebreken. Maatschappelijke organisaties zoals Amnesty International, Controle Alt Delete en Bits of Freedom betogen in hun gezamenlijke [Volkskrant-opiniestuk](#) dat de inzet van profileringsalgoritmen geen technische keuze, maar een politieke afweging is. Als het niet lukt om discriminerende profilering effectief te voorkomen, moet niet alleen worden gevraagd hoe deze systemen beter kunnen worden getoetst, maar ook óf de overheid ze nog zou moeten gebruiken. Inmiddels heeft de [Staatscommissie](#) de overheid ook opgeroepen om te stoppen met datagedreven profilering voor fraude- en criminaliteitsopsporing. De commissie concludeert dat profileringssystemen leiden tot discriminatie of onaanvaardbare risico's daarop en dat ze bestaande ongelijkheden kunnen versterken doordat historische data eerdere discriminatie kunnen bevatten. Wij sluiten ons aan bij deze oproep.

Concrete eis:

JenV maakt de doorwerking van anti-Zwart racisme en andere vormen van institutionele uitsluiting in wetgeving, beleid en uitvoering zichtbaar en toetsbaar. JenV stopt met risicoprofilering waarbij burgers zonder concrete aanwijzing van individueel handelen worden geselecteerd voor controle, toezicht of handhaving op basis van statistische kenmerken, persoonsgegevens of risicopatronen. Voor overige vormen van geautomatiseerde en handmatige selectie gelden structurele toetsing op discriminatoire effecten en mensenrechten, monitoring van verschillen in uitkomsten en onafhankelijke periodieke beoordeling. Waar structurele ongelijke behandeling wordt vastgesteld, wordt het betreffende beleid, de werkwijze of het instrument aangepast, opgeschort of beëindigd.

Concrete maatregelen:

- Verbied binnen JenV risicoprofilering waarbij burgers op basis van statistische kenmerken, persoonsgegevens of risicopatronen zonder concrete aanwijzing van individueel handelen worden geselecteerd voor controle, toezicht of handhaving.
- Toets risicoprofielen, algoritmen en andere vormen van geautomatiseerde en handmatige selectie binnen JenV structureel op discriminatoire effecten en mensenrechten.
- Registreer en monitor waar juridisch en methodologisch verantwoord uitkomsten naar herkomst, etniciteit of andere relevante kenmerken, zodat structurele verschillen zichtbaar kunnen worden.
- Laat onafhankelijke onderzoekers periodiek beoordelen of beleid en uitvoering binnen JenV leiden tot ongelijke behandeling en welke maatregelen nodig zijn.
- Zorg dat uitkomsten van deze toetsing daadwerkelijk leiden tot aanpassing van beleid, werkwijzen of instrumenten.

BZK
OCW
SZW
VWS
JenV

2. Garandeer gelijke rechtshandhaving en effectieve verantwoording van wetshandhavers

Iedereen moet erop kunnen vertrouwen dat wetshandhavers de wet gelijkwaardig toepassen en dat het optreden effectief wordt gecontroleerd wanneer het misgaat. De ervaringen met etnisch profileren en politiegeweld laten zien dat dit niet vanzelfsprekend is.

Uit de Veiligheidsmonitor (2024) en verschillende andere onderzoeken blijkt dat mensen met een migratieachtergrond vaker met politiecontroles te maken krijgen. Ook Amnesty International concludeert op basis van jarenlang onderzoek dat mensen van kleur en mensen met een migratieachtergrond in Nederland vaker worden gecontroleerd dan Witte Nederlanders en dat etnisch profileren bij verschillende vormen van politieoptreden voorkomt. Controle Alt Delete rapporteert op basis van eigen onderzoek vergelijkbare verschillen. In hun onderzoek werden mannen met een niet-westerse migratieachtergrond ongeveer twee keer zo vaak gecontroleerd als Nederlands-Nederlandse mannen.

Bij ernstige vormen van politieoptreden is de behoefte aan transparantie nog groter. Controle Alt Delete monitort sinds 2016 aanhoudingen waarbij mensen overlijden. In hun meest recente overzicht had van de slachtoffers van politiegeweld van wie de achtergrond bekend was 80 procent een migratieachtergrond. Over de periode 2016 tot 2025 overleden volgens deze [database](#) 142 mensen bij of na een aanhouding; gemiddeld gaat het om ongeveer één persoon per maand. Ongeveer de helft hiervan overleed na gebruik van geweld door de politie. Deze cijfers vragen om structurele transparantie over fatale politie-incidenten en om onafhankelijk onderzoek naar mogelijke patronen en verklaringen.

De omvang van deze ongelijkheid blijkt ook uit een vergelijking met de Verenigde Staten. Volgens een [ander onderzoek](#) van Controle Alt Delete hebben mensen met een migratieachtergrond in Nederland tien keer zoveel kans om bij of na een aanhouding te overlijden als mensen zonder migratieachtergrond. In de VS is de kans voor mensen uit gemarginaliseerde raciale en etnische groepen ongeveer drie keer zo groot als voor witte Amerikanen. Hoewel de absolute kans om bij een fataal politie-incident te overlijden in de VS groter is, is de relatieve ongelijkheid tussen bevolkingsgroepen in Nederland volgens deze vergelijking aanzienlijk groter.

Het Openbaar Ministerie zou standaard inzichtelijk moeten maken welke achtergrondkenmerken van slachtoffers bekend zijn, zoals gender, leeftijd en etniciteit, net zoals dat gebeurt met de cijfers van verdachten en veroordeelden. Zonder dergelijke informatie bemoeilijkt JenV onderzoek naar structurele verschillen.

Ook de rechtsbescherming van nabestaanden moet worden versterkt. Controle Alt Delete, Slachtofferhulp Nederland en Ypsilon wijzen erop dat in 94 procent van de overlijdensgevallen het OM niet tot vervolging overgaat. Nabestaanden die een sepot willen aanvechten, kunnen een artikel 12 Sv-procedure starten. Voor een dergelijke procedure is toegang tot relevante informatie uit het onderzoek van groot belang. Het uitgangspunt moet daarom zijn dat nabestaanden na afronding van het strafrechtelijk onderzoek het recht krijgen op verstrekking van een geanonimiseerde kopie van het volledige dossier, waaronder verhoren, communicatie en beeldmateriaal die nodig zijn om het overlijden van een dierbare te kunnen begrijpen en om de beslissing van het OM effectief te kunnen laten toetsen.

Concrete eis:

JenV waarborgt gelijke rechtshandhaving en effectieve verantwoording van politieoptreden. Fatale politie-incidenten worden structureel en transparant geregistreerd en relevante achtergrondkenmerken van slachtoffers worden inzichtelijk gemaakt. Nabestaanden krijgen na afronding van het strafrechtelijk onderzoek toegang tot het volledige relevante dossier, behoudens wettelijke uitzonderingen. Klachten, aangiften en beslissingen over vervolging na ernstig of fataal politieoptreden worden effectief en onafhankelijk beoordeeld.

Concrete maatregelen:

- Zorg voor structurele en openbare registratie van fatale politie-incidenten en maak relevante achtergrondkenmerken van slachtoffers inzichtelijk, binnen de grenzen van privacywetgeving.
- Laat de Inspectie Justitie en Veiligheid periodiek onderzoek doen naar patronen en mogelijke verklaringen voor ongelijke uitkomsten bij politieoptreden en fatale incidenten.
- Versterk de rechtspositie van nabestaanden en geef hen na afronding van het strafrechtelijk onderzoek recht op toegang tot het volledige relevante dossier.
- Zorg voor een effectieve en onafhankelijke beoordeling van klachten, aangiften en beslissingen over vervolging na ernstig of fataal politieoptreden.

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

3. Onderzoek en doorbreek ongelijke behandeling in de gehele strafrechtketen

Ongelijkheid ontstaat niet alleen bij het eerste politiecontact. Wanneer groepen mensen vaker worden gecontroleerd en daardoor vaker in de strafrechtketen terechtkomen, kunnen verschillen zich vervolgens verder opstapelen. Daarom moet niet alleen naar afzonderlijke schakels worden gekeken, maar naar de hele strafrechtketen: van politiecontrole en aanhouding tot opsporing, vervolging, berechting, detentie en reclassering.

Er is ook [wetenschappelijk onderzoek](#) dat wijst op structurele verschillen in de strafrechtketen. Onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzochten bij ongeveer 6.000 jongeren de relatie tussen zelfgerapporteerd crimineel gedrag en politieregistraties. Zij vonden dat jongeren met een niet-westerse herkomst, bij vergelijkbaar zelfgerapporteerd crimineel gedrag, twee tot drie keer zoveel kans hadden om als verdachte geregistreerd te worden. Slechts een klein deel van de oververtegenwoordiging in verdachtenregistraties kon worden verklaard door verschillen in zelfgerapporteerd crimineel gedrag; een aanzienlijk deel bleef na de onderzochte factoren onverklaard. De onderzoekers concluderen dat verschillen in verdachtenregistraties niet zonder meer uit verschillen in crimineel gedrag kunnen worden verklaard en opperen dat etnisch profileren hiervoor een mogelijke oorzaak is.

Waar structurele verschillen tussen groepen worden vastgesteld, mogen deze niet zonder meer worden verklaard uit verschillen in gedrag of criminaliteit. JenV moet kunnen aantonen welke factoren aan deze verschillen bijdragen en welke rol selectie, beleid en uitvoering daarin spelen.

Dit sluit aan bij onderzoek van het [WODC](#) van De Jong en Leerkes naar verschillen in de strafrechtketen. Ook wanneer wordt gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht, type en aantal delicten, antecedenten en achtergrondkenmerken zoals opleidingsniveau, arbeidsverleden en huishoudinkomen, blijven verschillen bestaan in de uitkomsten voor mensen met en zonder migratieachtergrond. Eerste generatie jongeren met een migratieachtergrond hebben 50 procent meer kans op een celstraf en tweede generatie jongeren 22 procent meer kans. Bij volwassenen gaat het om respectievelijk 13 en 6 procent. Bij zowel minderjarigen als meerderjarigen is de toename van de oververtegenwoordiging het sterkst bij de stap van rechter naar detentie en het minst sterk bij de afdoeningsstap van politie naar OM. Ook bij de instroom in de strafrechtketen zijn verschillen zichtbaar. Bijna de helft van de verdachten die de politie aanlevert bij het OM heeft een migratieachtergrond. Deze bevindingen laten zien dat verschillen zich niet beperken tot één moment in de strafrechtketen, maar zich op verschillende momenten kunnen opstapelen en doorwerken in de uiteindelijke uitkomst. Wanneer verschillen zich op meerdere momenten in de keten voordoen, moet worden onderzocht of sprake is van cumulatieve effecten. Een eerste selectie kan immers invloed hebben op de kans om later opnieuw door politie of justitie te worden geregistreerd, waardoor verschillen zich verder kunnen versterken.

De [onderzoeken van onder anderen Bezemer, Leerkes en De Jong](#) laten inmiddels zien dat er aantoonbare verschillen zijn in de uitkomsten van de strafrechtketen voor mensen met en zonder migratieachtergrond. De opgave voor JenV is daarom niet langer om vast te stellen óf deze verschillen bestaan, maar om samen met de betreffende gemeenschappen te bepalen wat nodig is om deze verschillen te verkleinen en ongelijke behandeling tegen te gaan. Dat vraagt om gericht beleid en concrete maatregelen in de hele strafrechtketen. JenV moet daarbij niet alleen kijken naar de eigen beleids- en uitvoeringspraktijk, maar ook vanuit zijn stelselverantwoordelijkheid het gesprek voeren met en afspraken maken met onder meer de politie, het OM en de rechterlijke macht. Daarbij moet per schakel in de keten worden vastgesteld welke maatregelen nodig zijn, hoe de effecten daarvan worden gemonitord en wie daarop aanspreekbaar is.

Controle Alt Delete wijst bijvoorbeeld op systemen waarin eerdere politiecontacten als variabele kunnen worden gebruikt, terwijl mensen met een migratieachtergrond juist vaker met de politie in aanraking komen. Daarmee kan een eerder ongelijke behandeling zichzelf verder versterken.

Dat de vraag naar ongelijke uitkomsten in de strafrechtketen breder is dan alleen politiecontroles, blijkt ook uit [lopend wetenschappelijk onderzoek](#) naar etnisch-raciale en sociaaleconomische verschillen in sanctionering. Dat onderzoek richt zich onder meer op de vraag hoe dergelijke verschillen systematisch kunnen worden gemonitord en verminderd.

Concrete eis:

JenV neemt verantwoordelijkheid voor het tegengaan van aantoonbare ongelijke uitkomsten in de gehele strafrechtketen. JenV brengt deze verschillen periodiek en onafhankelijk in kaart, van politiecontrole en aanhouding tot opsporing, vervolging, berechting, detentie en reclassering. Daarbij worden ook cumulatieve effecten en de doorwerking van eerdere selectie en politiecontacten meegenomen. JenV maakt met politie, OM en, binnen de daarvoor geldende verantwoordelijkheden, de rechterlijke macht concrete afspraken over maatregelen om ongelijke behandeling tegen te gaan. Waar aantoonbare ongelijkheden bestaan, worden concrete doelen en maatregelen vastgesteld, worden verantwoordelijken aangewezen en wordt jaarlijks openbaar gerapporteerd over de voortgang en effecten.

Concrete maatregelen:

- Ontwikkel een periodieke, onafhankelijke monitor van ongelijke uitkomsten in de gehele strafrechtketen, van politiecontrole en aanhouding tot opsporing, vervolging, berechting, detentie en reclassering.
- Breng per schakel in kaart welke verschillen optreden en welke factoren daarop van invloed zijn, met bijzondere aandacht voor selectie, beleid, uitvoering en de cumulatieve effecten van eerdere politie- en justitiecontacten.
- Beoordeel risicoprofielen en algoritmen op het risico dat eerdere ongelijke politiecontacten en registraties worden doorgegeven en daardoor nieuwe ongelijke uitkomsten veroorzaken. Risicoprofilering die leidt tot discriminatoire selectie moet worden beëindigd.
- Stel per schakel concrete maatregelen en doelen vast om aantoonbare ongelijkheden te verminderen en wijs aan wie verantwoordelijk is voor de uitvoering en monitoring.
- Rapporteer jaarlijks openbaar over de verschillen, de genomen maatregelen en de effecten daarvan.
-

4. Versterk de rechtsbescherming en het herstel van mensen en gemeenschappen die racisme ervaren

Een rechtsstaat is niet alleen sterk wanneer regels bestaan, maar wanneer mensen daadwerkelijk gebruik kunnen maken van hun rechten. Mensen die discriminatie, etnisch profileren of buitenproportioneel politieoptreden ervaren, moeten toegang hebben tot effectieve rechtsbescherming en een klachtprocedure waarin hun klacht onafhankelijk en zorgvuldig wordt onderzocht. Dat geldt in het bijzonder wanneer het optreden van de overheid zelf ter discussie staat.

Ook de bescherming van het Demonstratierecht vraagt om aandacht. Zwarte demonstranten en demonstranten van kleur moeten hun recht om te demonstreren veilig en gelijkwaardig kunnen uitoefenen. De overheid moet ervoor zorgen dat demonstranten ongeacht hun huidskleur, afkomst of politieke boodschap gelijkwaardig worden beschermd en behandeld. Verschillen in de wijze waarop demonstraties worden gefaciliteerd, gecontroleerd of beëindigd en in de inzet van politiegeweld, moeten kritisch worden onderzocht. Signalen van etnisch ongelijke behandeling en buitenproportioneel geweld tegen demonstranten vragen om onafhankelijk onderzoek en waar nodig concrete maatregelen. Het Demonstratierecht moet niet alleen formeel zijn gewaarborgd, maar ook in de praktijk voor iedereen gelden.

Voor herstel is het noodzakelijk dat mensen niet worden geconfronteerd met ingewikkelde procedures waarin zij zelf moeten uitzoeken bij welke instantie zij terechtkunnen, welke informatie zij moeten verzamelen en welke rechtsmiddelen beschikbaar zijn. Echter, toegankelijkheid alleen is niet voldoende. Wanneer klachten over politieoptreden door of onder verantwoordelijkheid van de politie worden behandeld, kan de onafhankelijkheid van het onderzoek ter discussie staan. Klachten over etnisch profileren en andere vormen van discriminatie vragen om een onafhankelijke mogelijkheid tot feitenonderzoek buiten de politieorganisatie.

JenV moet investeren in een klacht- en rechtsbeschermingssysteem waarin onafhankelijk onderzoek daadwerkelijk mogelijk is. Er moet een duidelijke keuze bestaan tussen interne klachtbehandeling, bijvoorbeeld via bemiddeling, en een onafhankelijke onderzoeksroute voor klachten waarbij onafhankelijk feitenonderzoek nodig is. Een onafhankelijke instantie moet klachten kunnen onderzoeken wanneer mensen zich niet kunnen vinden in de uitkomst van de interne procedure. Daarmee moet worden voorkomen dat klagers meerdere opeenvolgende procedures moeten doorlopen voordat hun klacht onafhankelijk wordt beoordeeld.

Voor klachten over etnisch profileren moet bovendien worden gekeken naar de bewijslast en naar de positie van de klager. Aanbevelingen van een onafhankelijke klachteninstantie zouden niet vrijblijvend moeten zijn. De onafhankelijkheid van het toezicht moet ook institutioneel geborgd zijn. De functionarissen die verantwoordelijk zijn voor onafhankelijke klachtbehandeling mogen niet afhankelijk zijn van de organisatie waarover zij klachten behandelen.

JenV moet daarnaast structurele ondersteuning bieden aan organisaties die mensen en gemeenschappen bijstaan bij discriminatie, politieoptreden en andere vormen van ongelijke behandeling. Er moet ruimte zijn voor community-based ondersteuning en voor de kennis en ervaring van organisaties die al jarenlang met deze situaties werken. Deze organisaties kunnen niet alleen mensen ondersteunen bij individuele procedures, maar signaleren ook patronen die in individuele klachtprocedures onvoldoende zichtbaar worden.

Concrete eis:

JenV zorgt voor effectieve en onafhankelijke rechtsbescherming voor mensen en gemeenschappen die discriminatie en ongelijke behandeling door de overheid, politie of justitie ervaren. Er moet onafhankelijk feitenonderzoek mogelijk zijn wanneer het optreden van de overheid zelf ter discussie staat, in het bijzonder bij klachten over etnisch profileren. JenV versterkt de positie van klagers, maakt de uitkomsten van onafhankelijke klachtbehandeling niet vrijblijvend en zorgt voor structurele ondersteuning van organisaties die mensen en gemeenschappen bijstaan. Signalen uit klachten, aangiften, onderzoeken en procedures worden systematisch gebruikt om structurele problemen in beleid, wetgeving en uitvoering aan te pakken. Nazaten en betrokken gemeenschappen krijgen een structurele rol in het beoordelen en verbeteren van de werking van de rechtsbescherming.

Concrete maatregelen:

- Zorg dat mensen eenvoudig toegang hebben tot klacht-, aangifte- en rechtsbeschermingsprocedures en weten welke mogelijkheden zij hebben, welke informatie zij kunnen aanleveren en waar zij terecht kunnen.
- Zorg voor een onafhankelijke mogelijkheid tot feitenonderzoek bij klachten over politieoptreden en andere vormen van overheidshandelen, in het bijzonder bij klachten over etnisch profileren en discriminatie.
- Versterk de positie van klagers, onder meer door te voorkomen dat zij meerdere opeenvolgende procedures moeten doorlopen voordat hun klacht onafhankelijk wordt beoordeeld. Onderzoek daarnaast of en hoe de bewijslast bij klachten over etnisch profileren anders moet worden ingericht.
- Maak de uitkomsten en aanbevelingen van onafhankelijke klachtbehandeling niet vrijblijvend en zorg dat duidelijk is wie verantwoordelijk is voor de opvolging daarvan.
- Bied structurele ondersteuning aan organisaties die mensen en gemeenschappen bijstaan bij discriminatie, etnisch profileren, politieoptreden en andere vormen van ongelijke behandeling.
- Leg vast dat structurele patronen die uit klachten, aangiften, onderzoeken en procedures naar voren komen worden vertaald naar aanpassing van beleid, wetgeving en uitvoering en dat wordt gemonitord of deze aanpassingen effect hebben.
- Betrek nazaten en betrokken gemeenschappen structureel bij de beoordeling van de werking van rechtsbescherming en bij de ontwikkeling en evaluatie van maatregelen.

BZK

OCW

SZW

VWS

JenV

Rijksbrede aanpak

De Nationale Route naar Herstel krijgt pas betekenis als de eisen in dit rapport worden vertaald naar concrete besluiten, middelen, verantwoordelijkheden, uitvoering, monitoring en evaluatie. Erkenning en excuses zijn belangrijke stappen, maar herstel vraagt om een langdurige inzet van de overheid. De verantwoordelijkheid mag daarom niet worden beperkt tot afzonderlijke projecten, tijdelijke regelingen of incidentele subsidies.

Het uitblijven van structureel herstel heeft gevolgen voor de samenleving als geheel. Wanneer de kennis, ervaring, talenten en mogelijkheden van nazaten onvoldoende worden erkend en benut, loopt de samenleving waardevolle bijdragen mis. Tegelijkertijd dreigt de overheid middelen te blijven besteden aan het bestrijden van symptomen, terwijl de onderliggende oorzaken van ongelijkheid en achterstelling in stand blijven. Een samenhangende Rijksbrede aanpak is daarom nodig om niet alleen de gevolgen van historisch onrecht aan te pakken, maar ook de omstandigheden die deze gevolgen in stand houden. Er zijn vijf voorwaarden noodzakelijk:

1. Maak verantwoordelijkheden expliciet

Per onderdeel van de Nationale Route naar Herstel moet duidelijk zijn welk ministerie verantwoordelijk is, welke bewindspersoon aanspreekbaar is en welke organisaties of partijen betrokken zijn bij de uitvoering. Verantwoordelijkheid mag niet verdwijnen in interdepartementale samenwerking. BZK coördineert de uitvoering van de Route Rijksbreed en bewaakt de samenhang tussen de verschillende onderdelen, zonder de verantwoordelijkheid van andere ministeries over te nemen. AZ borgt de politieke regie en spreekt de betrokken bewindspersonen aan op hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de voortgang.

2. Leg doelen, maatregelen en termijnen vast

De eisen uit dit rapport moeten worden vertaald naar een meerjarig uitvoeringsprogramma met concrete doelen, maatregelen, verantwoordelijkheden, middelen en termijnen. Per maatregel moet zichtbaar zijn:

- wat de overheid gaat doen;
- wie daarvoor verantwoordelijk is;
- welke middelen daarvoor beschikbaar zijn;
- wanneer het resultaat moet zijn bereikt;
- hoe wordt vastgesteld of het doel is gehaald.

De Nationale Route naar Herstel mag niet blijven steken in intenties. Waar de overheid zich aan een maatregel committeert, moet daarop ook kunnen worden teruggekomen wanneer uitvoering achterblijft.

3. Zorg voor structurele middelen

Herstel kan niet worden uitgevoerd met uitsluitend tijdelijke projectmiddelen. Voor maatregelen met een structureel karakter moeten structurele middelen beschikbaar worden gesteld. Dat geldt in het bijzonder voor het Nationaal Herstelfonds, maar ook voor de kennisinfrastructuur, maatschappelijke en culturele infrastructuur, ondersteuning van grassrootsorganisaties en andere voorzieningen die nodig zijn om de Route naar Herstel langdurig uit te voeren. De financiële inzet moet bovendien transparant zijn en gewaarborgd worden. Per onderdeel van de Route moet duidelijk zijn hoeveel middelen beschikbaar zijn, waar deze vandaan komen en waaraan zij worden besteed.

4. Maak voortgang openbaar en toetsbaar

De regering rapporteert jaarlijks openbaar over de voortgang van de Nationale Route naar Herstel. Deze rapportage gaat niet alleen over wat is uitgevoerd, maar ook over wat niet is bereikt, welke doelen niet zijn gehaald en welke maatregelen worden genomen om bij te sturen. De voortgang moet worden beoordeeld aan de hand van vooraf vastgestelde doelen en indicatoren. Onafhankelijke monitoring en evaluatie moeten onderdeel zijn van de Route, zodat niet alleen de overheid zelf bepaalt of voldoende voortgang is geboekt.

5. Veranker zeggenschap van nazaten en betrokken gemeenschappen

Gelijkwaardig partnerschap is een voorwaarde voor de uitvoering van de Nationale Route naar Herstel. Nazaten, betrokken gemeenschappen en externe experts moeten vanaf de beleidsontwikkeling tot en met de uitvoering en evaluatie volwaardig worden betrokken en daadwerkelijke invloed hebben op de besluitvorming. Dit vraagt om ambtelijk vakmanschap: de overheid moet expertise van buiten de eigen organisatie actief benutten, ruimte maken voor kritische tegenspraak en bereid zijn bestaande werkwijzen en machtsverhoudingen ter discussie te stellen. De overheid kan hiervoor lering trekken uit de ervaringen met het INC-netwerk van het ministerie van OCW. Expertise moet eerlijk worden vergoed en selectie- en financieringsprocedures mogen initiatieven vanuit gemeenschappen niet onnodig uitsluiten.

Nawoord

Dit adviesrapport staat in een lange traditie van Zwart verzet. Generaties Zwarte mensen – als nazaten van tot slaaf gemaakten, als kennis- en arbeidsmigranten, als vluchtelingen, als oud-bewoners en als nieuwkomers – hebben zich verzet tegen onderdrukking, uitsluiting en ontmenselijking en gestreden voor Zwarte emancipatie in Nederland en binnen het Koninkrijk. We staan op de schouders van strijders als Virginia Dementricia, Boni, Tula, Karpata en Sablika, Thico, Janey Tetarypad, Virginia Gaaï, Anton de Kom, Hermina en Otto Huiswoud, Elisabeth 'Betty' Bergen, Joan Ferrier, Perez Jongloy en vele anderen. Hun strijd, kennis en volharding hebben bijgedragen aan de positie van de Zwarte gemeenschap vandaag, ook al zijn veel van hun verhalen nog altijd onvoldoende bekend en dreigen zij uit het collectieve geheugen te verdwijnen. De Nationale Route naar Herstel bouwt voort op die lange traditie van verzet: wij bouwen voort op het werk van degenen die ons voorgingen en zetten hun strijd voor rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en herstel voort.

*Geen heling zonder herstel.
En geen herstel zonder structurele verandering.*

Nederland heeft de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet in de erkenning van het slavernijverleden. Er zijn excuses aangeboden, onderzoek en kennis opgebouwd en op verschillende terreinen zijn initiatieven gestart. Tegelijkertijd laat de Nationale Route naar Herstel zien dat erkenning alleen niet voldoende is. De gevolgen van het koloniale en slavernijverleden werken door in het heden. Dat vraagt niet alleen om erkenning van het verleden, maar om concrete maatregelen die bestaande ongelijkheid doorbreken, gemeenschappen versterken en structurele verandering binnen de overheid en de samenleving realiseren.

Dit rapport laat zien dat herstel geen verantwoordelijkheid is van één ministerie en ook niet kan worden teruggebracht tot één beleidsterrein. Het raakt aan onderwijs, werk en inkomen, gezondheid en welzijn, rechtshandhaving, cultuur, kennis, representatie en de inrichting van de overheid zelf. Juist daarom is een Rijksbrede aanpak noodzakelijk.

Zonder structurele middelen blijft herstel afhankelijk van tijdelijke subsidies en incidentele politieke keuzes. Zonder zeggenschap blijven nazaten en betrokken gemeenschappen afhankelijk van de bereidheid van de overheid om naar hen te luisteren. Zonder concrete doelen en publieke verantwoording blijft onduidelijk of gemaakte afspraken daadwerkelijk tot verandering leiden.

Het Zwart Manifest doet met dit rapport een concreet aanbod: om samen met het Rijk, nazaten en betrokken gemeenschappen de Nationale Route naar Herstel verder uit te werken en concrete afspraken te maken over beleid, middelen, zeggenschap en uitvoering. De verantwoordelijkheid voor het realiseren van herstel ligt daarbij bij de overheid.